

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maria Andersson

Inte två gånger om samma sak
– en studie av förslaget om förbud mot dubbel lagföring inom EU

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Professor Gunnar Bergholtz

Processrätt

Vårterminen 2003

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Introduktion till ämnet	4
1.2 Syfte och avgränsningar	4
1.3 Material och metod	5
1.4 Disposition	5
2 SAMARBETET INOM DEN TREDJE PELAREN	7
2.1 Inledning	7
2.2 Utvecklingen av samarbetet inom den tredje pelaren	7
2.2.1 Maastrichtfördraget – den tredje pelaren skapas	7
2.2.2 Schengensamarbetet – ett steg mot fri rörlighet för personer	8
2.2.2.1 Bakgrund	8
2.2.2.2 Schengensamarbetets inkorporering i EU	9
2.2.3 Amsterdamfördraget – ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	9
2.3 Arbetet inom den tredje pelaren efter Amsterdamfördraget	10
2.3.1 Nya rättsakter och beslutsformer	10
2.3.2 EG-domstolens behörighet inom den tredje pelaren	11
2.3.3 Ändringar enligt Nicefördraget	12
2.4 Avslutning	12
3 SKYDD FÖR DE GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETERNA INOM DEN TREDJE PELAREN	14
3.1 Inledning	14
3.2 Framväxt av skydd för de grundläggande rättigheterna inom EU	14
3.2.1 Dåtid	14
3.2.2 Nutid	15
3.2.3 Framtid	16
3.3 Individens skydd i den tredje pelaren	16
3.3.1 Problematiken kring den tredje pelaren	16
3.3.2 Ömsesidigt erkännande av avgörande i brottmål	17

3.4	Behovet av ett förbud mot dubbel lagföring inom den tredje pelaren	18
3.4.1	Tidigare regleringar	18
3.4.2	Motiven för ett förbud mot dubbel lagföring	19
3.4.2.1	Nationell rätt	19
3.4.2.2	Internationell rätt	20
3.4.2.3	Överväganden inom EU	20
3.5	Avslutning	21
4	RAMBESLUTET - EN ÖVERSIKT	23
4.1	Inledning	23
4.2	Förbudet mot dubbel lagföring	23
4.3	Resning	24
4.4	Avräkning	24
4.5	Litispens och behörighet	24
4.6	Informationsutbyte	24
5	UTFORMNINGEN AV FÖRBUDET MOT DUBBEL LAGFÖRING	26
5.1	Inledning	26
5.2	Definitionen av idem	26
5.2.1	Brott eller omständigheter?	26
5.2.2	Gärningens identitet	27
5.3	Undantagen	29
5.3.1	Bakgrund	29
5.3.2	Rambeslutets regel	29
5.3.3	Undantagens vara eller inte vara	30
5.4	Vilka avgöranden omfattas	31
5.4.1	Avgörandets form	31
5.4.2	Avgörandets innehåll	33
6	RESNING	34
6.1	Inledning	34
6.2	Vem bör pröva resningsansökan?	34
6.3	Finns det kompetens att reglera resning?	36
6.3.1	EU:s kompetens på området	36
6.3.2	Resning som förutsättning för definitionen av idem	37
6.4	Förslag till lösning	38
7	AVRÄKNING	39

7.1	Inledning	39
7.2	Tidigare regleringar	39
7.3	Avräkningsregeln i rambeslutet	40
7.4	Avräkningsregelns beroende av undantagen	40
8	LITISPENDENS OCH BEHÖRIGHET	42
8.1	Inledning	42
8.2	Vem ska besluta om behörighet vid litispendens	43
8.3	Behörighetskriterier	44
8.3.1	Hur ska valet av forummedlemsstat göras?	44
8.3.1.1	Territorialprincipen	44
8.3.1.2	Aktiva personalitetsprincipen	45
8.3.1.3	Passiva personalitetsprincipen	45
8.3.1.4	Den medlemsstat där gärningsmannen påträffades	45
8.3.1.5	Statskyddsprincipen	46
8.3.2	Utformningen av behörighetskriterierna	46
8.4	Vilandeförklaring	47
8.5	Avslutning	47
9	INFORMATIONsutBYTE	48
9.1	Inledning	48
9.2	Informationsutbyte och skydd av individens integritet	48
9.3	Informationsutbytet i rambeslutet	49
9.4	Avslutning	49
10	HELHETSPERSPEKTIV PÅ RAMBESLUTET	51
10.1	Inledning	51
10.2	Vilka förbättringar har gjorts i rambeslutet?	51
10.3	Hur ska man kunna hävda sin rätt?	52
10.3.1	Var hamnar tvisten i första hand?	52
10.3.2	EG-domstolens roll	53
10.4	Mindre väl valda uttryck i rambeslutet	54
10.5	Avslutning	54
	BILAGA A	56
	LITTERATURFÖRTECKNING	62

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar förbudet mot dubbel lagföring (ne bis in idem-principen) som innebär att man inte får åtalas eller prövas mer än en gång för samma sak. EU:s medlemsstater är bundna av principen genom Schengenkonventionen som numera ingår i unionens regelverk. I takt med att det rättsliga och polisiära samarbetet intensifieras inom EU:s tredje pelare har behovet av att förbättra regleringen av principen uppkommit.

Under sitt ordförandeskap våren 2003 tog Grekland initiativ till ett rambeslut för att reglera dels ne bis in idem-principen dels andra åtgärder med nära samband till den. Uppsatsen undersöker vilka svårigheter regleringen ger upphov till samt om individens skydd stärks genom rambeslutet.

Nyheten i förbudet mot dubbel lagföring är att man har definierat vad som ska omfattas av saken, idem. Idem definieras som samma eller väsentligen samma omständigheter vilket gör att frågan uppkommer hur gränsen för vad som är väsentligen samma omständigheter ska dras. En annan ändring innebär att de tillåtna undantagen från principen inskränkts och medlemsstaterna måste meddela om och i så fall för vilka brott undantagen ska tillämpas. Röster har höjts för att helt avskaffa undantagen från regeln.

Rambeslutet innehåller även en regel om resning. Uppsatsen ifrågasätter huruvida en sådan regel kan och bör regleras i ett rambeslut. Frågan är om unionen har kompetens att reglera frågan eftersom endast domstolar i samma medlemsstat som den första domen avkunnades bör pröva frågan om resning och om en regel om resning är nödvändig för att definiera idem.

Det nya förslaget om behörighet och litispendens är det stora framsteget med det föreslagna rambeslutet. Regeln om litispendens innebär att frågan om dubbel lagföring inte alls behöver uppkomma eller i vart fall att ett andra åtal kan förhindras på ett tidigare stadium. Om reglerna om behörighet dessutom görs obligatoriska så att behöriga medlemsstater redan på utredningsstadiet måste komma överens om vem som i första hand ska väcka åtal blir skyddet än starkare.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att skyddet för nytt åtal om samma sak genom den nya regleringen stärks främst genom reglerna om litispendens. Vem som ska avgöra om en tidigare dom rör samma sak regleras inte i rambeslutet. Ett fristående organ som kan avgöra tveksamma fall vore önskvärt så att inte praxis utvecklas i olika riktningar beroende på vilken medlemsstats myndighet som avgör frågan. Ett annat problem utgör det faktum att rambeslut inte har direkt effekt vilket innebär att en individ måste lita till statens goda vilja att implementera rambeslutet korrekt.

Förord

Tiden på Juridicum lider mot sitt slut och jag kan se tillbaka på fyra intensiva och lärorika år som student. Examensarbetet har varit oerhört utvecklande och lärorikt även om jag tidvis tvivlat på att det var möjligt att skriva om ett så oexploaterat ämne. Min handledare *professor Gunnar Bergholtz* har dock varit en källa till inspiration med sin nyfikenhet och entusiasm. Jag hoppas att jag efter lika många år i yrket fortfarande har samma entusiasm för mitt ämne som han har.

En utbildning består av mer än mängden fakta man lär; lika viktigt är det att dela sina medgångar och motgångar med människor man tycker om och litar på. Jag har haft turen att möta vänner som jag aldrig kommer att glömma. Min ovärderliga pendlarvän, *Marita*, utan vars vänskap både resorna och utbildningen hade blivit så mycket tråkigare. *Kattis, Anna och Jennie* som jag har jobbat (och fikat) med så många gånger och som verkligen visat sig vara vänner att hålla hårt i. Pendlarvännen *Annelie* som ökat min förtroende för Småland och smålänningar, något jag inte trodde var möjligt.

Ovannämnda ingredienser kommer att ge mina år som juris studerande ljuva eftersmaker. Varken resultatet eller processen i sig hade dock blivit samma utan det oöverträffliga grundrecept som varit min nyckel till framgång. *Lasses* obändiga tro på mig och det jag gör och den lycka som *Fannys* och *Noras* varma kramar och underbara väsen bringar gör att ingenting känns omöjligt.

Örkelljunga den 11 januari 2004

Maria Andersson

Förkortningar

Brottmålsdomskonventionen	Den europeiska konventionen den 28 maj 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar.
EG-domstolen	De europeiska gemenskapernas domstol.
Europadomstolen	Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.
Europakonventionen	Den europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.
FEU	Fördraget om den europeiska unionen. Dvs. den konsoliderade versionen av Maastrichtfördraget.
Lagföringskonventionen	Den europeiska konventionen den 15 maj 1972 om överförande av lagföring i brottmål.
Schengenkonventionen	Konventionen den 19 juni 1990 om tillämpning av Schengenavtalet den 14 juni 1985.

1 Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

Att inte bli åtalad eller dömd två gånger för samma sak är något som individer i rättstater världen över tar för givet. Ett åtal innebär att negativ uppmärksamhet riktas mot individen oavsett om anklagelserna är välgrundade eller inte. Oavsett om man är skyldig eller inte förändras livet när man blir föremål för ett åtal och i längden kan ens privatliv och ekonomi påverkas oerhört. Om man dessutom inte kan lita på att saken för alltid är ur världen efter avslutad dom läggs ytterligare en börda på individen.

Förbudet mot dubbel lagföring eller ne bis in idem-principen innebär att man inte ska åtalas eller prövas mer än en gång för samma sak. Skyddet mot dubbel lagföring finner man i alla rättsstater och den återfinns även i internationella konventioner som reglerar inomstatliga förhållanden såsom Europakonventionen¹ och den internationella konventionen om civila och politiska rättigheter.

Även vissa europeiska konventioner som reglerar mellanstatliga förhållanden innehåller ett förbud mot dubbel lagföring. Där innebär principen att en stat ska beakta ett utländskt avgörande utom i vissa undantagsfall. Få stater är emellertid anslutna och det är osäkert hur skyddet ser ut i praktiken.

I takt med att det europeiska samarbetet utökas och EU: s inre gränser öppnas har det blivit nödvändigt att även intensifiera kampen mot gränsöverskridanden och organiserad brottslighet. Arbetet med rättsäkerhetsfrågor har emellertid inte uppmärksamats i samma utsträckning. För att rätten att röra sig fritt inom EU inte ska bli illusorisk krävs det bland annat att rättsliga avgöranden som fattas i en medlemsstat även ska beaktas i en annan. Enligt europeiska rådet ska det bli en av hörnstenarna i det europeiska arbetet och syftet är att även stärka rättsäkerheten. Ett sätt att stärka rättsäkerheten är att ge ne bis in idem-principen en enhetlig utformning inom hela europeiska unionen. Arbetet med detta påbörjades under våren genom Greklands initiativ till rambeslut.

1.2 Syfte och avgränsningar

Uppsatsens syfte är att undersöka arbetet med att reglera ne bis in idem-principen inom EU. Med utgångspunkt i Greklands initiativ till rambeslut som nu är under förhandling undersöks vad en reglering bör ta hänsyn till

¹ Den europeiska konventionen den 4 maj 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

och vilka problem som kommer i dagen. Regleringen av förbudet mot dubbel lagföring inom EU innebär att man måste skapa ett system som motvikt till det allt närmare samarbetet i polisiära frågor. Uppsatsen avser därför att inte bara undersöka den traditionella regleringen av ne bis in idem-principen utan även de övriga förslag som omfattas av rambeslutet. Endast om principen verkligen kan efterlevas blir den ju ett verkligt skydd för personer som rör sig inom unionen.

Eftersom rambeslutet är ett första förslag som kommer att kräva omfattande förhandlingar mellan medlemsstaterna har jag ingen ambition att uttömmande utreda hur ett rambeslut i frågan bör vara uppbyggt. Ett sådant arbete kräver en större insikt i medlemsstaternas nationella rätt, rättskultur och inte minst politiska ställningstaganden. Denna uppsats kommer istället att undersöka möjligheter och svårigheter som finns på området samt att genom att få ett helhetsperspektiv på rambeslutet bedöma om det för utvecklingen framåt.

1.3 Material och metod

En reglering av förbudet mot dubbel lagföring inom EU innebär att man till stor del rör sig på jungfrulig mark. En del artiklar är skrivna innan eller direkt efter Schengensamarbetets införlivande i EU, men om rambeslutet har endast Europaparlamentet och människorättsorganisationen Justice uttalat sig. Även i övrigt är bristen på relevant material stor.

Avsaknaden av litteratur gör ämnet både svårare och än mer intressant. För att få en bild av hur regleringen bör se ut och vilka problem som finns har jag därför använt mig av nationell rätt och internationell rätt i den mån den binder europeiska stater. Jag använder mig även av de förberedande rättsakter som finns inom unionen och som rör ömsesidigt erkännande i allmänhet och ne bis in idem-principen och övriga delar av rambeslutet i synnerhet. Även om förarbeten inom EU inte har den stora betydelse som de traditionellt sett har i Sverige har deras betydelse ökat med åren särskilt genom införande av kommissionens vit- och grönböcker som är kopplade till ett remissförfarande.²

Det finns ett fåtal artiklar på området och jag har försökt använda mig av deras resonemang och problemformuleringar för att se vilka ändringar som genomförts i rambeslutet alternativt vilka problem som kvarstår.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds i kapitel 2 med en inblick i hur arbetet inom den tredje pelaren har utvecklats fram till idag. Det är viktigt att känna till

² Öberg Ulf, Tre lösa trådar: mer om förarbeten, statens processföring vid EG-domstolen och den gemenskrättsliga uppenbarhetsrekvisitet, SvJT 2003, s 507.

utvecklingen och vilka möjligheter tredjepelarsamarbetet kan erbjuda för att förstå innebörden av rambeslutet.

Kapitel 3 ägnas inledningsvis åt att ge en översikt av hur skyddet för de grundläggande rättigheterna har utvecklats inom EU för att sedan beakta om samma skydd finns inom den tredje pelaren. I den sista delen av kapitlet undersöks motiven för ett förbud mot dubbel lagföring samt skälen för att reglera från inom den tredje pelaren.

För att ge läsaren en möjlighet att se helheten i rambeslutet ägnas kapitel 4 åt att ge en översikt av rambeslutet utifrån den disposition jag har valt i de kommande kapitlen.

I kapitel 5-9 ser vi så närmare på de olika regleringarna som föreslås i rambeslutet. Regleringen av ne bis in idem-principen beaktas först för att sedan gå vidare till den föreslagna resningsregeln. Avräkning i de fall då någon har blivit dömt mer än en gång för samma sak tas sedan upp innan den internationellt sett nya regeln om litispendens och behörighet undersöks. Detaljkapitlen avslutas med frågan hur informationen mellan medlemsstaterna ska hanteras.

Avslutningsvis görs i kapitel 10 ett försök att återigen anlägga ett helhetsperspektiv på den föreslagna rambeslutet. I det kapitlet görs en bedömning av hur skyddet för individer stärks genom rambeslutet och hur man ska kunna hävda sin rätt.

2 Samarbetet inom den tredje pelaren

2.1 Inledning

Samarbetet i rättsliga och inrikes frågor inom Unionen mjukstartade genom Maastrichtfördraget 1993 när den tredje pelaren skapades. Redan tidigare hade dock fem länder inlett det så kallade Schengensamarbetet inom ungefär samma område. Genom Amsterdamfördraget 1999 intensifierades arbetet inom den tredje pelaren samtidigt som Schengensamarbetet inkorporerades. Detta kapitel ägnas åt att se närmare på utvecklingen av samarbetet och hur arbetet inom den tredje pelaren ser ut efter Amsterdamfördraget.

2.2 Utvecklingen av samarbetet inom den tredje pelaren

2.2.1 Maastrichtfördraget – den tredje pelaren skapas

Genom Maastrichtfördraget 1993 skapades den Europeiska unionen i vilken den nyinrättade tredje pelaren ingår. Samarbetet i den tredje pelaren kallades rättsliga och inrikes angelägenheter och var till skillnad från arbetet i den första pelaren mellanstatligt. Samarbetet omfattade nio områden, asyl, passage av de yttre gränserna, invandring, bekämpning av narkotika och narkotikamissbruk, bekämpning av bedrägerier i internationell skala, samarbete inom civil- och straffrätt, tullsamarbete samt polisarbete.³

Maastrichtfördraget gav den allmänna ramen för uppbyggnaden av ett samarbete mellan medlemsstaterna i frågor om rättsväsende och inre ordning.⁴ Samarbetet innebar i stort sett att medlemstaterna skulle samråda och informera varandra för att samordna sitt handlande. Polissamarbetet skulle omfatta förhindrande och bekämpande av terrorism, olaglig narkotikahandel och andra grova former av internationell brottslighet och ske genom informationsutbyte genom den europeiska polisbyrå (Europol) som bildades 1992.

En medlemsstat eller, på vissa områden, kommissionen⁵ kunde ta initiativ till tredje pelarens dokument och rättsakter. De instrument som var tillgängliga var möjligheterna att anta gemensamma ståndpunkter, besluta

³ Art. K1 Maastrichtfördraget.

⁴ Bernitz, Europarättens grunder, s 30.

⁵ De områden där kommissionen hade initiativrätt sammanföll i stort sett med de områden som senare överfördes till den första pelaren. Se avsnitt 2.2.3.

om gemensamma åtgärder och utarbeta konventioner. De gemensamma ståndpunkterna syftade till att främja allt samarbete som tjänar unionens mål medan gemensamma åtgärder skulle användas i de fall man ansåg att målet var lättare att förverkliga genom att handla gemensamt istället för var för sig. Konventionerna antogs precis som andra mellanstatliga konventioner men rådet kunde besluta om genomförandeåtgärder med två tredjedelars majoritet.

EG-domstolen var inte behörig att lösa tvister inom den tredje pelaren förutom i de fall man genom föreskrifter i konventionerna hade utsett EG-domstolen som behörig domstol vid tolkningsfrågor och tvistlösning.⁶

2.2.2 Schengensamarbetet – ett steg mot fri rörlighet för personer

2.2.2.1 Bakgrund

Schengensamarbetet var ursprungligen ett mellanstatligt samarbete mellan Frankrike, Tyskland och Benelux-länderna. Staterna ville utveckla samarbetet avseende fri rörlighet för personer och ta det ett steg längre än vad som vid den tiden var möjligt inom gemenskapen. Avsikten var att avskaffa hindren för den fria rörligheten i Europa genom att ta bort gränskontrollerna. Det ursprungliga avtalet ingicks i staden Schengen i Luxemburg 1985 och preciserades genom en tillämpningskonvention 1990.⁷

Alla medlemsstater utom Storbritannien och Irland anslöts sig så småningom till Schengensamarbetet. Eftersom de nordiska länderna ville värna om sin passunion var en förutsättning för anslutning att även Norge och Island skulle kunna ansluta sig trots att de inte var medlemmar i EU. Detta gjordes genom särskilda samarbetsavtal.

Schengensamarbetet innebar att personer skulle kunna röra sig fritt inom området men även att staternas rätt att göra kontroller och utbyta information ökade. Eftersom samarbetet var mellanstatligt och inte medgav någon insyn i hur beslut togs och vilka åtgärder som faktiskt vidtogs innebar samarbetet att det som skulle bli medborgarnas Europa försvagade det rättsliga skyddet och möjligheten för individer att påverka.⁸ Schengensamarbetet uppfyllde inte kraven på demokratiska metoder och rättssäkerhet. Dessutom beaktades inte skyddet enligt Europakonventionen tillräckligt och det saknades internationell rättslig kontroll över samarbetet.⁹

⁶ Artikel K.3 (2) Maastrichtfördraget.

⁷ Konventionen trädde i kraft den 26 mars 1995.

⁸ Wagner, Eckhart, The integration of Schengen into the framework of the European Union, 1998, s 3f.

⁹ Wagner, s 6f.

2.2.2.2 Schengensamarbetets inkorporering i EU

Då man avsåg att införa fri rörlighet för personer inom EU ansåg man att Schengenregelverket som hade samma målsättning kunde användas som grund. På så sätt undvek man inom unionen att börja från noll samtidigt som man fick mer insyn och kontroll över Schengensamarbetet.¹⁰ Man undvek även att medlemsstaterna utvecklades i alltför olika takt.

Sedan tretton av femton medlemsstater anslutit sig till Schengensamarbetet inkorporerade man det i EU genom Amsterdamfördraget. Storbritannien och Irland står fortfarande utanför men har förbehållit sig rätten att delta på vissa områden.¹¹ Även Island och Norge har liksom tidigare anslutits genom särskilda avtal.¹² Alla nya medlemsstater måste dessutom vid anslutningen godta alla beslut och åtgärder som omfattas av Schengensamarbetet fullt ut vilket gör att den fria rörligheten utvidgas i takt med EU i övrigt.¹³

I ett beslut av rådet angavs den rättsliga grunden för varje regel i Schengenregelverket. De angivna artiklarna är även tänkta att användas som en rättslig grund för senare förslag som bygger på Schengenreglerna.¹⁴ Genom den rättsliga grunden anges även hur man ska införa reglerna och vem som ska ta initiativet.¹⁵

2.2.3 Amsterdamfördraget – ett område med frihet, säkerhet och rättvisa

Samtidigt som man införlivade Schengensamarbetet gjordes strukturen på tredje pelaren om radikalt. Man förde över kontroll av de yttre gränserna, asyl, invandring och civilrätt till en särskild avdelning inom den första pelaren medan man behöll straffrättsligt samarbete och polissamarbete i den tredje pelaren. Det infördes även ett samarbete för att förebygga och bekämpa rasism och främlingsfientlighet.¹⁶

Inom EU har arbetet för att förverkliga målet med fri rörlighet för personer intensifierats i och med Schengensamarbetets införlivande i EU: s regelverk. Genom Amsterdamfördraget inrättades ett område med frihet, säkerhet och rättvisa med målet att inom fem år införa fri rörlighet för personer och samtidigt bekämpa organiserad brottslighet.¹⁷ Genom närmare samarbete mellan medlemsstaternas myndigheter direkt eller genom Europol ska man förebygga och bekämpa brottslighet. Främst ska insatserna läggas på grova brott som terrorism, människohandel, brott mot barn, narkotikahandel,

¹⁰ Wagner, s 9.

¹¹ Protokoll om införlivande av Schengenregelverket inom Europeiska unionens ramar, artikel 4.

¹² Protokoll om införlivande, artikel 6.

¹³ Protokoll om införlivande, artikel 8.

¹⁴ Protokoll om införlivande, Artikel 5.1.

¹⁵ Wagner, s 17.

¹⁶ Artikel 29 FEU.

¹⁷ Artikel 61 Romfördraget.

vapenhandel, korruption och bedrägerier. Det ges även möjlighet till tillnärmning av straffrättsliga regler i form av minimiregler om brottsrekvisit och påföljder.¹⁸

Genom Amsterdamfördraget har man även byggt ut samarbetet med Europol. Europol har som målsättning att ta hand om kriminalunderrättelser för hela EU. Syftet är att hjälpa medlemsstaterna att samarbeta effektivare beträffande förebyggande och bekämpning av organiserad brottslighet. Man koncentrerar insatserna till områden där det gränsöverskridande inslaget är särskilt påtagligt. Det omfattar bland annat smuggling av narkotika och fordon, radioaktiva och nukleära ämnen, människohandel och terrorism.¹⁹ Europolns uppgift i det arbetet är att underlätta informationsutbyte mellan medlemsstater, utarbeta rapporter och brottsanalyser och tillhandahålla expertis och tekniskt stöd vid utredningar och operativa insatser.²⁰

Europol ska även upprätta ett informationssystem som ska innehålla uppgifter om personer som misstänks för att ha begått eller varit delaktiga i brott som omfattas av Europolns behörighet eller personer som dömts för sådana brott. Om det på grund av graverande omständigheter ges anledning att anta att en person ska begå sådana brott kan uppgifter föras in i registret.²¹

2.3 Arbetet inom den tredje pelaren efter Amsterdamfördraget

2.3.1 Nya rättsakter och beslutsformer

Det mellanstatliga arbetet i den tredje pelaren underlättades genom att det i Amsterdamfördraget infördes en möjlighet att med enhällighet fatta rambeslut som blir tillämpliga i medlemsstaterna utan att behöva ratificeras. Rambeslut används för tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar och är bindande för medlemsstaterna när det gäller vilka mål som ska uppnås men överläter åt medlemsstaterna att bestämma form och tillvägagångssätt. Rambeslut liknar på så sätt direktiv inom den första pelaren men kan till skillnad från dem inte ha direkt effekt.²² I rambesluten ska det anges en tidsfrist inom vilken medlemsstaten ska ha genomfört åtgärderna men det finns inga sanktioner för eventuell underlåtenhet. En annan nyinförd rättsakt är beslut som ska användas för alla andra ändamål än de som omfattas av rambeslut. Även de är bindande och utan direkt effekt. Både rambeslut och beslut ska fattas enhälligt av rådet på initiativ av en medlemsstat eller kommissionen. Tidigare var det endast

¹⁸ Artikel 31.e FEU.

¹⁹ Artikel 2 Europolkonventionen.

²⁰ Artikel 3 Europolkonventionen.

²¹ Artikel 8 Europolkonventionen.

²² Artikel 34 FEU.

medlemsstaterna som hade initiativrätt i den tredje pelaren med efter Amsterdam tillkommer den rätten även kommissionen.

Innan rådet²³ får fatta beslut angående rambeslut, beslut och konventioner ska Europaparlamentet höras. Rådet ska då ge Europaparlamentet en tidsfrist på minst tre månader och om inte yttrande då har avgivits får rådet fatta beslut ändå. Europaparlamentet ska även underrättas löpande om de överläggningar som sker inom tredje pelaren och får även ställa frågor och avge rekommendationer till rådet.²⁴ Även detta är en nyhet då Europaparlamentet tidigare endast skulle hållas informerat om överläggningar på området och hade rätt att ställa frågor eller lämna rekommendationer som skulle ges vederbörande hänsyn.²⁵

2.3.2 EG-domstolens behörighet inom den tredje pelaren

EG-domstolen har normalt endast i uppgift att tillämpa gemenskapsrätt men som vi har sett gavs domstolen genom Maastrichtfördraget viss behörighet inom tredje pelaren. Amsterdamfördraget inför behörighet för domstolen att meddela förhandsavgöranden om giltighet och tolkning av rambeslut och beslut, om tolkning av konventioner upprättade inom tredje pelaren och om giltighet och tolkning av åtgärderna för att genomföra konventionerna.²⁶ En förutsättning för domstolens behörighet är att medlemsstaten ifråga har förklarat att man godtar den.

I en förklaring i anslutning till Amsterdamfördraget har elva medlemsstater godtagit domstolens behörighet.²⁷ Tio medlemstater har angivit att alla nationella domstolar får begära ett förhandsavgörande medan Spanien har begränsat den rätten till landets högsta instanser.²⁸

När det gäller tolkningsfrågor som uppkommer angående rättsakter inom den första pelaren är medlemsstaternas sista instanser skyldiga att hänvisa frågan till EG-domstolen.²⁹ Den skyldigheten återfinns inte när det gäller förhandsavgöranden inom den tredje pelaren. Sju medlemstater har i stället på eget initiativ gjort regeln obligatorisk för de högsta instanserna i sina nationella rättsordningar.³⁰ Fördelen med dessa medlemsstaters initiativ är att domstolarna blir tvungna att hänvisa frågan till EG-domstolen även om det betyder att målet drar ut på tiden.

²³ När det gäller samarbetet inom tredje pelaren företräds medlemstaterna oftast av Justitie- eller utrikesministrarna.

²⁴ Art. 39 FEU.

²⁵ Artikel K.6 Maastrichtfördraget.

²⁶ Art. 35.1 FEU.

²⁷ Frankrike, Danmark, Storbritannien och Irland har inte gjort någon förklaring.

²⁸ Förklaring enligt Amsterdamfördraget, s 24.

²⁹ Se artikel 234 (3) Romfördraget.

³⁰ Belgien, Tyskland, Spanien, Italien, Luxemburg, Nederländerna och Österrike har gjort en sådan förklaring.

Domstolen är även behörig att granska lagenlighet av rambeslut och andra beslut om en medlemsstat eller kommissionen väcker talan. Om rådet inte kan avgöra en tvist om tolkning eller tillämpning av rättsakter inom sex månader ska avgörandet lämnas till domstolen. Även i tvister mellan medlemsstater och kommissionen angående tolkning eller tillämpning av konventioner som upprättats inom tredje pelaren är domstolen behörig. Domstolen är dock inte behörig att pröva giltigheten eller proportionaliteten av insatser som poliser eller andra brottsbekämpande organ gör i en medlemsstat.

2.3.3 Ändringar enligt Nicefördraget

Genom Nicefördraget gjordes endast ett fåtal tillägg i bestämmelserna angående den tredje pelaren. Ändringarna innebär bland annat att den år 2002 inrättade europeiska åklagarmyndigheten (Eurojust) ska användas i samarbetet mellan medlemsstaterna.

Eurojust ska samordna utredningar och åtal som omfattar flera medlemsstaters territorium när det gäller grov brottslighet. Förutom de brott som omfattas av Europols arbete är Eurojust även behörig när det gäller databrottslighet, penningtvätt, miljöbrott, deltagande i kriminell verksamhet samt alla straffbara gärningar som berör Europeiska gemenskapens intressen. På begäran av en behörig nationell myndighet kan man även bistå andra utredningar.³¹ Liksom Europol får Eurojust upprätta ett register över personer som är föremål för en brottsutredning eller är åtalade för brott som omfattas av Eurojusts behörighet.³²

2.4 Avslutning

Den fria rörligheten för personer hänförs egentligen till den första pelaren medan samarbetet i den tredje pelaren till stor del har inriktats på de kompensatoriska åtgärder som man har ansett vara nödvändiga för att kunna avskaffa de inre gränserna. Genom Europol och Eurojust ska samarbetet mellan medlemsstaternas rättsliga myndigheter samordnas och databaser innehållande personuppgifter har inrättats.

Medlemsstaterna har fortfarande det största ansvaret för arbetet inom den tredje pelaren även om initiativrätten sedan Amsterdamfördraget delas med kommissionen. Europaparlamentet gavs samtidigt rätt att yttra sig om förslag innan rättsakter antas inom den tredje pelaren.

Genom att ge EG-domstolen behörighet att meddela förhandsbesked har individer givits möjlighet att pröva tredje pelarens rättsakter. Skyddet är däremot inte särskilt gott då rättsakterna inte kan ha direkt effekt vilket gör

³¹ Rådets beslut om inrättande av Eurojust för att stärka kampen mot grov brottslighet, artikel 3 och 4.

³² Rådets beslut om inrättande av Eurojust, artikel 15.

att om ett rambeslut inte är implementerat på rätt sätt eller inte är implementerat alls kan en individ inte använda sig av rambeslutets regler i den nationella domstolen.

Mycket har hänt sedan den tredje pelaren skapades och även om arbetet har effektiviserats och blivit mer öppet saknas det regler om enskildas rättsskydd.³³ I nästa kapitel behandlas EU:s inställning till grundläggande rättigheter i allmänhet och individers rättigheter inom den tredje pelaren i synnerhet.

³³ Bernitz, s 74.

3 Skydd för de grundläggande rättigheterna inom den tredje pelaren

3.1 Inledning

I det överstatliga arbetet inom första pelaren är det numera självklart att det finns ett skydd för de grundläggande mänskliga rättigheterna. Så har inte alltid varit fallet då samarbetet från början var av uteslutande ekonomisk art.

Med det allt närmare samarbetet inom den tredje pelaren kan vi fråga oss hur skyddet för de grundläggande rättigheterna ser ut. Eftersom pelaren är mellanstatlig är det fråga om de allmänna principerna gäller även här eller om man får lita på att ländernas anslutning till Europakonventionen ger ett tillräckligt skydd.

Kapitlet kommer först att ge översikt av hur skyddet för grundläggande rättigheter växt fram inom EU för att sedan se närmare på skyddet inom den tredje pelaren. Den sista delen av kapitlet kommer att ägnas åt att se närmare på skälen för en ny reglering av förbudet mot dubbel lagföring samt vilka överväganden som ligger bakom en så omfattande reglering som den Grekland föreslår i rambeslutet.

3.2 Framväxt av skydd för de grundläggande rättigheterna inom EU

3.2.1 Dåtid

Inget av fördragen som slöts på femtioalet innehöll någon hänvisning till skyddet för mänskliga rättigheter. Eftersom EU började som en ekonomisk gemenskap och fortfarande främst sätter ekonomiska frågor i fokus ansåg man inte att ett skydd för individers grundläggande rättigheter var nödvändigt.³⁴ De första stegen mot att erkänna individuella rättigheter handlade också om skydd för ekonomiska intressen som äganderätt och rätt att utöva ett yrke.

EG-domstolen ansåg inledningsvis att man endast hade att tillämpa gemenskapsrätten och inte skulle beakta mänskliga rättigheter om inte dessa uttryckligen fanns med i fördragen.³⁵ Genom Stauder-fallet 1969³⁶ ändrades

³⁴ Craig & de Búrca, EU Law, s 318.

³⁵ Craig & de Búrca, EU Law, s 320.

³⁶ 29/69, Stauder mot Staden Ulm (1969), punkt 7.

domstolens attityd. Domstolen ansåg i det fallet för första gången att de grundläggande mänskliga rättigheterna omfattades av de allmänna principerna i EG-rätten och att det var domstolen uppgift att skydda dem.

EG-domstolen fortsatte på den utstakade vägen genom att i fortsättningen utveckla omfattningen av dessa grundläggande rättigheter. Till en början försökte domstolen härleda rättigheterna från fördragen men den började snart även hänvisa till allmänna rättsprinciper. Man menade i Nold-fallet³⁷ att man hämtade inspiration från medlemsstaternas rättsliga traditioner och därför inte kunde driva igenom åtgärder som stred mot rättigheter som skyddades av medlemsstaternas konstitutioner. Vidare framhöll domstolen att även internationella konventioner som medlemsstaterna är bundna av kan vara vägledande för hur rättigheter ska skyddas inom EG-rätten.

Genom Maastrichtfördraget fördragsfästes det skydd som skapats genom EG-domstolens praxis. Man införde en artikel som stadgar att unionen bygger på principerna om frihet, demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt på rättsstatsprincipen. Man betonade även att de grundläggande rättigheterna i Europakonventionen ska behandlas som allmänna principer för gemenskapsrätten.³⁸

3.2.2 Nutid

Trots att skyddet för de grundläggande rättigheterna numera är inskrivet i Unionsfördraget är skyddet inte fullgott. EG-domstolen kan bara döma i ett specifikt fall vilket gör att omfattningen av skyddet är osäker. I början av nittiotalet uppkom frågan om EU skulle ansluta sig till Europakonventionen. EG-domstolen ansåg emellertid i ett yttrande att man inte hade befogenhet att ansluta sig eftersom det skulle strida mot de subsidiära handlingsbefogenheterna i EG-fördragets artikel 308 då ändringarna som skulle följa på en anslutning hade en författningsrättslig dimension.³⁹

Ett annat problem är att även om EG-domstolen har sagt att man ska beakta Europakonventionen så är inte den behörig inom hela EU: s verksamhetsområde. Så är fallet med utrikes- och säkerhetspolitiken i andra pelaren och vissa delar av tredje pelaren. Då EU inte i nuläget kan tillträda Europakonventionen är Europadomstolen inte heller behörig att pröva ett klagomål angående en dom eller ett beslut som är taget av en institution inom EU. Om en individ varken kan vända sig till EG-domstolen eller Europadomstolen är det möjligt att man står helt utan skydd i vissa fall.

³⁷ 4/73 Nold mot Kommissionen (1974), punkt 13.

³⁸ Artikel 6 FEU.

³⁹ EG-domstolens yttrande 2/94.

Man har föreslagit två lösningar på problemet. Antingen gör man förändringar så att även EU kan ansluta sig till Europakonventionen eller så arbetar man fram en egen rättighetskatalog.

3.2.3 Framtid

Inför regeringmötet i Nice 2000 utarbetades en rättighetsstadga där bland annat förbudet mot dubbel lagföring ingår. Kommissionen, Europaparlamentet och rådet kungjorde stadgan gemensamt och medlemsstaterna godkände den.⁴⁰ Stadgans juridiska status är inte klar då frågan sköts upp till regeringskonferensen 2004.

Genom rättighetsstadgan är det tänkt att den enskildes rätt gentemot EU-byråkratin ska stärkas.⁴¹ Den är indelad i sju kapitel där det sjätte behandlar rättigheter vid rättskipning. Stadgan ingår även i förslaget till konstitution som det Europeiska konventet för Europas framtid lämnade den 18 juli 2003.⁴²

Utöver rättighetsstadgan föreslår man i förslaget till konstitution att EU ska ansöka om anslutning till Europakonventionen något som ytterligare skulle stärka individers skydd.⁴³

3.3 Individens skydd i den tredje pelaren

3.3.1 Problematiken kring den tredje pelaren

Som vi har sett har det främst genom EG-domstolens försorg utvecklats ett skydd för individen inom gemenskapen. Detta skydd var nödvändigt då individer som påverkades av lagstiftning inom den överstatliga första pelaren inte annars kunde hävda sin rätt gentemot gemenskapen.

Inom den mellanstatliga tredje pelaren utarbetar medlemsstaterna själva rättsakterna. Det innebär att det inte är den Europeiska gemenskapen som är en juridisk person som är upphovsman utan medlemsstaterna binder bara sig själva gentemot andra stater. Man har egentligen en skyldighet att implementera rättsakterna men det finns inget organ som kan tvinga fram en sådan handling. Inte heller kan rättsakterna ha direkt effekt så att individer på det sättet kan använda dem i en nationell domstol.

Europakonventionen gäller endast konventionsstaternas interna rättsordning och är inte tillämplig på förhållanden mellan stater. Medlemsstaterna bör dock när de fattar rambeslut och beslut inom den tredje pelaren beakta

⁴⁰ Craig & de Búrca, s 358.

⁴¹ Bernitz, s 157.

⁴² CONV 850/03. Utkast till fördrag om upprättandet av en konstitution för Europa.

⁴³ CONV 850/03. artikel 7.2.

individens rättigheter enligt Europakonventionen som en sorts minimistandard som inte får underskridas. När tredje pelaren skapades genom Maastrichtfördraget fanns det en artikel som stadgade att frågor inom den tredje pelaren alltid ska behandlas med beaktande av Europakonventionens regler.⁴⁴ Sedan Amsterdamfördraget finns den inte längre med.

Det största problemet inom den tredje pelaren har hittills varit att man har beslutat om kompensatoriska åtgärder i den fria rörlighetens spår men lite har gjorts för att stärka individens rättigheter. På grund av det föreslog den brittiska människorättsorganisationen Justice 2002 att man skulle fatta ett rambeslut om individens skydd vid brottmålsprocess som innebär internationellt rättsligt samarbete.⁴⁵ En av anledningarna var att händelserna den 11 september 2001 gjort att behovet av ett internationellt rättsligt samarbete mot terrorism ökat men även att det europeiska rättsliga samarbetet överhuvudtaget innebar ökade befogenheter för polis och åklagare. För att få en motvikt till de ökade befogenheterna för myndigheterna ville man genom sitt förslag införa vissa garantier för individens rättigheter inom EU.⁴⁶

3.3.2 Ömsesidigt erkännande av avgörande i brottmål

Vid det Europeiska rådets möte i Tammerfors 1999 ägnade man sig åt skapandet av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa inom Europeiska unionen. I slutsatserna förklarade man att principen om ömsesidigt erkännande borde bli en hörnsten i det rättsliga samarbetet inom unionen.⁴⁷ Det ömsesidiga erkännandet skulle inte bara underlätta samarbetet inom unionen utan även bidra till att öka rätts säkerheten. Som ett led i det arbetet blev rådet och kommissionen uppmanade att anta ett åtgärdsprogram för att genomföra principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål⁴⁸ vilket genomfördes i januari 2001.⁴⁹

Som en del i åtgärdsprogrammet vill man att domare vid påföljdsbestämning ska kunna beakta tidigare domar från andra medlemsstater. Man vill även säkra verkställighet av avgöranden som föregår dom, till exempel har man antagit ett rambeslut om frysning av egendom och bevismaterial.⁵⁰ Även instrument för verkställning av fällande domar som har lett till fängelse, böter, förverkande och förluster av rättigheter ingår. En omprövning av artiklarna 54-57 i

⁴⁴ Artikel K.2 Maastrichtfördraget.

⁴⁵ Justice, Draft Framework Decision on the rights of individual in criminal proceedings involving international judicial co-operation. January 2002.

⁴⁶ Justice, Draft Framework Decision, s 2.

⁴⁷ Europeiska rådets slutsatser från Tammerfors 1999, punkt 33.

⁴⁸ Europeiska rådets slutsatser från Tammerfors 1999, punkt 37.

⁴⁹ Åtgärdsprogram för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål, s. 10.

⁵⁰ Rådets rambeslut av den 22 juli 2003 om verkställighet i Europeiska unionen av beslut om frysning av egendom eller bevismaterial.

Schengenkonventionen med utgångspunkt i 1987 års konvention om förbud mot dubbel lagföring ingår också i åtgärdsprogrammet.

För att bevaka framstegen som görs i arbetet med det ömsesidiga erkännandet har man upprättat en resultattavla som uppdateras halvårsvis och innehåller planerade och genomförda åtgärder.⁵¹ När man ser vilka åtgärder som genomförts eller planeras att genomföras är det ganska uppenbart att åtgärder för att stärka rätts säkerheten lyser med sin frånvaro. Precis som Justice påpekade saknas det en balans mellan polis och åklagares ökade befogenheter och skyddet för individers grundläggande rättigheter. Kommissionen har emellertid lagt fram en grönbok om rätts säkerhetsgarantier för misstänkta och tilltalade i brottmål som nu är föremål för ett remissförfarande.⁵²

3.4 Behovet av ett förbud mot dubbel lagföring inom den tredje pelaren

3.4.1 Tidigare regleringar

Det finns ett antal europeiska konventioner som innehåller förbud mot dubbel lagföring i internationella förhållanden men endast ett fåtal medlemsstater är anslutna till dem. Med Brottmålsdomskonventionen⁵³ från 1970 introducerades en internationell ne bis in idem-princip vilken även användes i lagföringskonventionen⁵⁴ 1972. Konventionerna är dock endast ratificerade av fem medlemsstater⁵⁵ och innehåller flera undantag då nytt åtal får väckas. Den europeiska konventionen om dubbel lagföring från 1987 har endast ratificerats av nio medlemsstater och gäller bara avgöranden från någon av de andra anslutna staterna. Undantagen i den konventionen är något inskränkta och till skillnad från tidigare ska staten särskilt förklara om den vill tillämpa undantagen.⁵⁶ Det finns även ett förbud mot dubbel lagföring i vissa EU-konventioner men dessa är endast tillämpliga på specifika brott.⁵⁷

⁵¹ Halvårsuppdatering av resultattavlan för framstegen i skapandet av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa i Europeiska unionen.

⁵² Grönbok från Kommissionen – Rätts säkerhetsgarantier för misstänkta och tilltalade i brottmål i Europeiska unionen.

⁵³ Den europeiska konventionen den 28 maj 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar.

⁵⁴ Den europeiska konventionen den 15 maj 1972 om överförande av lagföring i brottmål.

⁵⁵ Förutom Sverige har Danmark, Nederländerna, Spanien och Österrike tillträtt båda konventionerna.

⁵⁶ Konventionen den 25 maj 1987 mellan Europeiska gemenskapernas medlemsstater om förbud mot dubbel lagföring, artikel 2.

⁵⁷ Konventionen den 26 maj 1997 om kamp mot korruption som tjänstemän i Europeiska gemenskaperna eller Europeiska unionens medlemsstater är delaktiga i och konventionen den 26 juli 1995 om skydd av Europeiska gemenskapernas finansiella intressen.

Schengenkonventionen från 1990 är den konvention som mest heltäckande reglerar ne bis in idem-principen mellan EU:s medlemsstater. Tretton medlemsstater är anslutna och de övriga två, Storbritannien och Irland är genom en särskild begäran bundna av reglerna angående ne bis in idem.⁵⁸ För att bevara den nordiska passunionen har Norge och Island skrivit samarbetsavtal som gör konventionen bindande även för dem.

Även om Schengenkonventionen medfört att alla medlemmarna i EU är bundna av samma reglering har inte problemen helt lösts. Utformningen av regeln är svårtolkad.⁵⁹ Bland annat kan den engelska texten tolkas som om den förbjuder nytt åtal för samma brott medan den franska texten förbjuder åtal för samma omständigheter.⁶⁰ Ett annat problem är de undantag som är kopplade till regeln. Undantagen, som är valfria för medlemsstaterna, medger nytt åtal för brott som begåtts på en stats territorium, mot en stats intressen eller av en statlig tjänsteman. Dessa undantag kan tolkas tämligen brett vilket gör reglerna svåra att tillämpa.

3.4.2 Motiven för ett förbud mot dubbel lagföring

3.4.2.1 Nationell rätt

I nationell rätt har förbud mot dubbel lagföring motiverats på tre sätt.⁶¹ Först och främst vill man skydda individen från mer än en rättegång. En person som åtalas och blir föremål för en rättegång utsätts för omgivningens intresse och eventuella förakt som, oavsett om han blir fälld eller frikänd, finns kvar i människors medvetande under en lång tid. Den personliga tryggheten kräver också att man efter såväl friande som fällande dom kan lita på att saken är avslutad.⁶² Om saken åter kan tas upp kan personen i fråga aldrig känna sig trygg och har svårt att planera sitt liv och sin ekonomi för framtiden.

Ett annat skäl är att man vill att åklagare och målsägande ska förbereda målet till det yttersta redan första gången så att man inte kan spara material till en ny rättegång. Utan ett förbud mot dubbel lagföring kan en åklagare testa fallet inför en domstol och om det resulterar i en friande dom så kan han genom domskälen få reda på vad som krävs för att få den tilltalade fälld i nästa process. Detta skulle innebära att domstolar belastas med en stor mängd mål där förberedelserna är bristfälliga och samma sak tar domstolarnas tid och pengar i anspråk flera gånger.

Om ett mål endast får tas upp igen under exceptionella omständigheter innebär det även att motstridiga avgöranden undviks och på så sätt skapar man stabilitet i samhället och rättsystemet och avkunnade domar åtnjuter

⁵⁸ Se rådets beslut EGT L 131, 1.6.2000, s 43 och EGT L 64, 7.3.2002, s 20.

⁵⁹ Republiken Greklands initiativ inför antagandet av rådets rambeslut om tillämpning av ne bis in idem-principen, skäl 7.

⁶⁰ van den Wyngaert och Stessens, s 790.

⁶¹ Påle, 2003, s 254f och van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 780f.

⁶² Ekelöf, rättegång III, s 154f. Olivecrona, 1961, s 140f.

större respekt. Genom att respektera individens rätt till ett slutgiltigt avgörande skyddas därför även rättssystemet självt.⁶³

3.4.2.2 Internationell rätt

Internationellt sett är det främst individens krav på rättssäkerhet som åberopas. Bara för att den nya rättegången hålls i ett annat land minskar inte individens behov av skydd.⁶⁴ Vikten av att för alltid ha saken ur världen är inte ur en tilltalads synvinkel nationell. Skyddet är minst lika viktigt internationellt.

Respekten för rättssystemet och önskan om stabilitet i samhället är kanske främst av nationellt intresse men i takt med människors ökade rörlighet har det skälet en viss tyngd även internationellt.⁶⁵ Även motstridiga domar om samma sak meddelade i två skilda stater minskar respekten för rättssystemen och framförallt medverkar det till att, ur staters perspektiv, minska förtroendet för andra staters rättssystem.

De processekonomiska skälen är nog de mest nationella av de tre då åklagaren i en annan stat kan ha tillgång till annan bevisning och vilja skydda andra intressen än åklagaren i den första staten.

3.4.2.3 Överväganden inom EU

En reglering av ne bis in idem-principen inom EU motiveras med en önskan att skydda individen mot missbruk av statens makt. Enligt artikel 6 i Maastrichtfördraget bygger unionen på principerna om frihet, demokrati och respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt rättsstatsprincipen. Att inte beakta ne bis in idem-principen mellan medlemsstaterna skulle innebära ett åsidosättande av rättsstatsprincipen.⁶⁶

Som vi tidigare har sett har utvecklingen av det område med frihet, säkerhet och rättvisa som skapades genom Maastrichtfördraget hittills främst inskränkt de medborgerliga rättigheterna.⁶⁷ Men då målet är att personer ska kunna röra sig fritt inom EU ska de inte behöva vara rädda för att bli lagförda ytterligare en gång för något som redan är avklarat i en medlemsstat. Det ömsesidiga erkännandet ska vara en rättsäkerhetsfaktor inom unionen då den garanterar att en dom som avkunnats i en medlemsstat inte ifrågasätts i en annan medlemsstat.⁶⁸

⁶³ McDermott, Res Judicata and double jeopardy, punkt 22.04.

⁶⁴ Påle, 2003, s 255 och van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 781.

⁶⁵ Se Påle, 2003, s256, van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 782.

⁶⁶ Europaparlamentets betänkande A5-0275/2003, s 23 (yttrande från utskottet för rättsliga frågor och den inre marknaden).

⁶⁷ Se även Europaparlamentets betänkande, s 19.

⁶⁸ Åtgärdsprogram för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål, ingressen.

På europeiska rådets uppmaning⁶⁹ lade rådet i januari 2001 fram ett åtgärdsprogram för att genomföra principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål. Som en del i detta handlingsplan ingick att ompröva artiklarna 54-58 i konventionen om tillämpning av Schengenavtalet med utgångspunkt i 1987 års europeiska konvention om tillämpning av ne bis in idem-principen. Man hade tidigare angett en tidsplan som innebar att ömsesidigt erkännande skulle genomföras inom fem år efter att Amsterdamfördraget trädde i kraft, dvs. senast 2004.⁷⁰

Inom EU framhålls individens skydd som den centrala anledningen till att reglera ne bis in idem-principen. Men omprövningen av reglerna från Schengenkonventionen hade förmodligen inte skett om det inte hade varit ett led i det ömsesidiga erkännandet. Om man erkänner andra avgöranden både civilrättsligt och straffrättsligt är det viktigt för att öka det ömsesidiga förtroendet i medlemsstaterna att även slutliga avgöranden i brottmål omfattas av systemet. Det är inte troligt att man samarbetar på ett tidigare stadium i utredningen om man inte är bunden av förbudet mot dubbel lagföring.

Rådet uttalade även i åtgärdsprogrammet att det kunde vara lämpligt att reglera flera åtgärder i samma instrument.⁷¹ Det har man uppenbarligen tagit fasta på i Greklands förslag till rambeslut då man utöver ne bis in idem-principen inför en resningsregel, en regel om litispensens samt behörighetsregler som kan användas såväl efter litispensens uppstått som före åtal väcks i någon medlemsstat. Man anger i inledningen till rambeslutet att det är viktigt att inte bara förhindra en ny lagföring för samma sak utan att det även är viktigt vid gränsöverskridande brottslighet att klargöra vilken medlemsstat som i första hand ska föra talan i målet.⁷²

3.5 Avslutning

Framväxten av skydd för de grundläggande rättigheterna och erkännandet av allmänna rättsprinciper har stärkt individens skydd inom EU. Som vi har sett är emellertid skyddet synnerligen bristfälligt när det gäller det mellanstatliga arbetet inom den tredje pelaren. Om förslaget till konstitution går igenom kommer skyddet att stärkas då alla EU:s institutioner blir bundna av Europakonventionen och man därför alltid måste ta hänsyn till de mänskliga rättigheterna i sitt arbete.

Det kommer att dröja innan individer tryggt kan luta sig mot Europakonventionen. Under tiden måste skyddet stärkas inom den tredje

⁶⁹ Europeiska rådets slutsatser från Tammerfors 1999, punkt 37.

⁷⁰ Handlingsplan för att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa – text antagen av rådet (rättsliga och inrikes frågor) den 3 december 1998, punkt 49 e.

⁷¹ Åtgärdsprogram för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål, s 12.

⁷² Greklands initiativ till rambeslut, skäl 2.

pelaren. Genom att reglera ne bis in idem-principen tillsammans med ytterligare åtgärder vill man stärka skyddet som ges enligt Schengenkonventionen. Tanken tycks vara att man ska kunna mota Olle i grind med mer utförliga regler om bland annat litispendens och behörighet.

Innan vi går in på detaljerna i det föreslagna rambeslutet ges i nästa kapitel en översikt av rambeslutet.

4 Rambeslutet - en översikt

4.1 Inledning

Det grekiska förslaget till rambeslut⁷³ omfattar utöver förbudet mot dubbel lagföring även kompletterande regler om behörighet att väcka åtal, regler om litispensens och resning. Regler om behörighet återfinns i andra EU-dokument men det saknas en allmängiltig reglering. Litispensens och resning återfinns varken i EU-dokument eller några andra internationella dokument men har nära samband med förbudet om dubbel lagföring.

Detta kapitel avser precis som rubriken anger att ge en översikt av rambeslutet för att ge en helhetsbild av det innan vi går in på varje del. Uppdelningen har inte skett enligt artikelindelning utan efter hur jag har valt att behandla områdena i de följande kapitlen.

Det är viktigt att ha i åtanke att rambeslutet innehåller minimiregler och att nationella bestämmelser ifråga om domar som avkunnats i utlandet som är mer omfattande får tillämpas.

4.2 Förbudet mot dubbel lagföring

I kapitel 5 kommer förbudet mot dubbel lagföring att behandlas. Det innebär att en person som åtalats och slutgiltigt dömts i en medlemsstat inte får åtalas igen för samma handlingar i en annan medlemsstat om han blev frikänd eller om han vid en fällande dom avtjänar eller har avtjänat straffet eller om domen inte längre kan verkställas.

Även möjligheten för en medlemsstat att förklara sig obunden av förbudet mot dubbel lagföring kommer att behandlas och ifrågasättas. Den möjligheten finns om handlingarna som den utländska domen avser är straffbara handlingar som bryter mot medlemsstatens säkerhet eller andra lika väsentliga intressen eller har begåtts av en offentlig tjänsteman i medlemsstaten och som därigenom har svikit sin tjänsteplikt. Om en medlemsstat väljer att göra en sådan förklaring ska man även fastställa för vilka kategorier straffbara handlingar undantagen kan komma att tillämpas. Rätten att tillämpa undantagsregeln gäller inte för de fall då medlemsstaten har begärt att personen ska åtalas för samma handlingar i den andra medlemsstaten eller utlämnas.

Kapitel 5 kommer utöver ovan nämnda frågor att behandla vilka avgöranden som omfattas av förbudet mot dubbel lagföring.

⁷³ Rambeslutet återges i fulltext i bilaga A.

4.3 Resning

I rambeslutet föreslår man att det rättsliga förfarandet ska kunna återupptas om nya fakta eller omständigheter kan påvisas efter att domen avkunnats eller om det förekommit grundläggande felaktigheter vid det föregående förfarandet som kan ha påverkat utgången i målet. Den här nyheten diskuteras i kapitel 6 med fokus på om en sådan regel alls kan införas inom ramen för tredje pelaren.

4.4 Avräkning

Möjligheten till avräkning av tidigare utdömt straff behandlas i kapitel 7. Om ett nytt åtal väcks i en medlemsstat mot en person som slutgiltigt dömts för samma handlingar i en annan medlemsstat ska den tid för frihetsberövande som utdömts eller det bötesbelopp som erlagts i denna stat på grund av dessa handlingar frånräknas det straff som troligen kommer att utdömas. Detta gäller även annan påföljd som är förenlig med den nationella lagstiftningen.

4.5 Litispendens och behörighet

Om det under tiden som ett mål pågår i en medlemsstat väcks åtal för samma straffbara handling i en annan medlemsstat ska man ge företräde för den forummedlemsstat som bäst säkerställer en korrekt rättsskipning. Bedömningen ska göras med beaktande av på vilket territorium den straffbara handlingen begicks, var gärningsmannen är medborgare eller bosatt, vilken medlemsstat offren kommer ifrån och inom vilken medlemsstat gärningsmannen påträffades.

Efter att man valt en behörig medlemsstat ska de pågående förfarandena i de andra medlemsstaterna vila tills slutgiltig dom har avkunnats. Om sedan slutlig dom av något skäl inte avkunnas i den första medlemsstaten ska staten meddela de övriga medlemsstaterna där målet har förklarats vilande.

Det finns även en möjlighet för de medlemsstater som har behörighet att väcka åtal att innan åtal väcks i samråd utse en forummedlemsstat för att på så sätt förekomma frågan om litispens.

I kapitel 8 tas problemen och möjligheterna med att reglera dessa frågor på unionsnivå upp.

4.6 Informationsutbyte

I kapitel 9 undersöks det informationsutbyte som är nödvändigt för att få reda på om en person har dömt tidigare för samma sak eller om ett förfarande pågår i en annan medlemsstat. Om behöriga myndigheter i en

medlemsstat där åtal mot en person väckts har anledning att förmoda att åtalet rör samma handlingar för vilka personen i fråga slutgiltigt har dömts i en annan medlemsstat ska relevanta upplysningar infordras från behöriga myndigheter i den medlemsstaten. Upplysningarna ska lämnas så snart som möjligt med användande av alla tillgängliga tekniska hjälpmedel.

5 Utformningen av förbudet mot dubbel lagföring

5.1 Inledning

Det finns olika hänsyn att ta vid utformningen av ett förbud mot dubbel lagföring. En fråga är om bara åtal för samma brott omfattas eller om även omständigheter som inte prövats i det tidigare åtalet kan utesluta ett nytt åtal. En annan fråga är om det kan vara motiverat att göra undantag från principen i fall då någon stat har ett särskilt starkt intresse av att döma i frågan. Dessutom krävs det för att en sådan princip ska kunna tillämpas i praktiken och vara användbar för individer att man vet vilka avgörande som omfattas och att det är någorlunda klart när en sådan princip aktiveras. Dessa tre frågor kommer att tas upp och diskuteras i detta kapitel.

5.2 Definitionen av idem

5.2.1 Brotts eller omständigheter?

Skyddet mot dubbel lagföring innebär att ingen ska bli dömd eller åtalad två gånger för samma sak. Ett centralt problem är hur definitionen av saken, idem, ska göras. En för smal definition innebär att skyddet endast gäller åtal för exakt samma sak medan en för bred definition riskerar att skydda personer från åtal för brott som egentligen endast avlägset har med samma sak att göra.

Den smalare definitionen som bland annat användes av Europadomstolen i *Oliveira mot Schweiz*⁷⁴ innebär att en tidigare dom endast skyddar mot ett nytt åtal för samma brott. I det fallet dömdes Oliveira till böter för vårdslös körning och senare till vållande av kroppsskada vid samma tillfälle. Domstolen ansåg att regeln inte hindrade nytt åtal när en handling resulterar i mer än ett brott. I en avvikande mening ansåg dock en domare att en sådan tolkning stred mot syftet med regeln.

En bredare tolkning gjordes av Europadomstolen i *Gradinger mot Österrike*⁷⁵ där Gradinger först dömdes för vårdslös körning då den nationella domstolen inte ansågs sig kunna styrka rattonykterhet för att senare av en annan domstol dömas till böter för rattonykterhet. I det fallet

⁷⁴ Oliveira mot Schweiz, dom den 30 juli 1998.

⁷⁵ Gradinger mot Österrike, dom den 23 oktober 1995.

ansåg domstolen att en kränkning av regeln förelåg då båda åtalen var grundade på samma beteende.⁷⁶

I svensk nationell rätt innebär förbudet mot dubbel lagföring att nytt åtal för gärning som redan prövats genom lagakraftvunnen dom är förbjudet.⁷⁷ Eftersom rätten inte är bunden av åklagarens rättsliga beteckning är inte heller förbudet mot dubbel lagföring begränsad till åtal för samma brott.⁷⁸

I valet mellan den smalare och den bredare definitionen måste man beakta skälen för regleringen. Utan tvekan är den bredare definitionen att föredra för individens del då man vet att alla tänkbara följder av en handling måste behandlas i samma rättegång och att saken därefter är ur världen. Om nytt åtal förbjuds endast då de två åtalen är helt identiska blir tryggheten illusorisk.⁷⁹ Om förbudet endast gäller två identiska handlingar kan ett nytt åtal väckas i en annan medlemsstat så fort det finns den minsta skillnad mellan brottsstadgandena i de olika medlemsstaterna. I rambeslutet har man definierat idem som en andra straffbar handling som uteslutande härrör från samma eller väsentligen samma faktiska omständigheter oavsett dess rättsliga karaktär.⁸⁰

5.2.2 Gärningens identitet

Vid valet av den bredare definitionen väljer man också det tolkningsmässigt svårare alternativet. Om ett nytt åtal är byggt på väsentligt samma omständigheter blir frågan hur stor överensstämmelse som krävs för att saken ska vara densamma. En fara med en alltför bred tolkning är att även gärningar som endast avlägset har att göra med samma sak kan omfattas. Lagstiftare har börjat använda sig av vida brottsbeteckningar för att bekämpa organiserad brottslighet och en för vid definition av idem kan i de fallen skydda mer än avsett vilket gör att förtroendet för rättssystemet minskar.⁸¹

Generaladvokaten uttalade i den hittills enda domen om tolkningen av Schengenkonventionens *ne bis in idem*-princip att en sak är den samma om det är samma gärningsman, samma omständigheter och samma rättsliga intresse som skyddas.⁸² Målet handlade egentligen om vilka rättsliga avgöranden som omfattas av *ne bis in idem*-principen men låt oss se hur hans resonemang stämmer med rambeslutet.

⁷⁶ Gradinger mot Österrike, punkt 55. Se även van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 797.

⁷⁷ 30 kap 9 § Rättegångsbalken.

⁷⁸ 30 kap 3 § Rättegångsbalken. Se även Ekelöf m fl., Rättegång III, s 158.

⁷⁹ Olivecrona, Karl, Rättegången i brottmål enligt RB, 1961, s 147.

⁸⁰ Greklands initiativ till rambeslut, artikel 1 e.

⁸¹ Van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 792.

⁸² Generaladvokatens förslag till avgörande i de förenade målen C187/01 Gözütok och C385/01 Brügge, p 56.

I de fall då ett senare åtal grundar sig på en regel som har ett annat skyddsintresse än det tidigare åtalet skulle enligt generaladvokatens resonemang det senare åtalet tillåtas. I målet *Gradinger mot Österrike* uttalade Europadomstolen att det trots att de aktuella lagreglerna hade olika syften förelåg en kränkning av *ne bis in idem*-principen då samma beteende var föremål för även den andra prövningen.⁸³ Rambeslutet säger också uttryckligen att definitionen ska göras utan hänsyn till den rättsliga beteckningen. Om inte den rättsliga beteckningen spelar någon roll vid uttolkandet av *idem* är det inte troligt att anledningen till kriminaliseringen är avgörande för bestämmandet av gärningens identitet.

Om det finns avvikelser i omständigheterna som ligger till grund för det andra åtalet torde det enligt generaladvokatens resonemang kunna tas upp till prövning. Rambeslutet har formulerats något annorlunda. Där är saken densamma om samma gärningsman åtalas igen för samma eller väsentligen samma omständigheter. Det innebär att även omständigheter som inte varit uppe för prövning första gången kan omfattas av det första avgörandet. Frågan är hur en ny omständighet kan förändra saken och hur man ställer upp kriteriet på när saken är väsentligen den samma.

Ekelöf har för svenskt vidkommande vänt sig mot en definition utifrån väsentlighetsbegreppet då det är alltför vagt.⁸⁴ Han förespråkar i stället att bedömningen görs utifrån en jämförelse avseende antingen handlingen eller angreppsobjektet.⁸⁵ Olivecrona menar att nytt åtal är förbjudet när det innebär en avvikelse i beskrivningen av den yttre situationen eller är ett tillägg till samma händelseförlopp. Om det nya åtalet innebär en alternativ rekonstruktion av handlingsförloppet förlagd till samma tid och plats och med samma brottsresultat är också nytt åtal förbjudet.

I engelsk rätt innebär förbudet mot dubbel lagföring att ett nytt åtal för samma brott inte beviljas. Regeln har emellertid mjukats upp något genom ett rättsfall där man inte tillät ett nytt åtal om det innebar att den tilltalade på nytt prövades för väsentligen samma sak.⁸⁶ Avgörande i frågan var om bevisen till stöd för det nya åtalet redan har använts mot den tilltalade i ett tidigare mål.⁸⁷ Utskottet för rättsliga frågor och den inre marknaden skriver i sitt yttrande att syftet med *ne bis in idem*-principen är att se till att samma person "inte kan utsättas för dubbel lagföring genom att åtalas för samma straffbara handling på samma bevisföring i olika medlemsstater flera gånger i följd".⁸⁸ Det har inte i något tidigare dokument inom EU nämnts att samma eller väsentligen samma bevisning kan utgöra ett förbud mot ett nytt åtal men med tanke på samarbetet inom det polisiära utredningsarbetet och samarbetet när det gäller bevisupptagning kan det vara ett alternativ. Ett

⁸³ *Gradinger mot Österrike*, punkt 55.

⁸⁴ En sådan definition gjordes av Gärde i 1949 års kommentar till rättegångsbalken, s 402.

⁸⁵ Ekelöf m fl. *Rättegång III*, 1994, s 165.

⁸⁶ *Connelly v. DPP* (1964) A.C. 1254.

⁸⁷ Van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 790 och Law Commission, *Double jeopardy and prosecution appeals*, s 8ff.

⁸⁸ Europaparlamentets betänkande, s 23.

sådant test kan möjligtvis hjälpa till att överbygga svårigheterna med att avgöra om gärningsidentitet föreligger.

5.3 Undantagen

5.3.1 Bakgrund

När de europeiska konventionerna om brottmåls internationella rättverkningar och om överförande av lagföring i brottmål utarbetades under 1960-talet medgavs ett antal undantag direkt i texten. Undantagen innebär att en stat alltid har rätt att lagföra någon för brott som begåtts inom statens eget territorium om inte staten i fråga själv har begärt lagföringen i den andra staten. Även gärningar riktade mot statens säkerhet eller andra väsentliga intressen eller av en offentlig tjänsteman undantas från regeln.

Sverige utnyttjade möjligheten till ytterligare undantag genom att förklara att oavsett om det finns en tidigare dom så har Sverige rätt att döma för samma gärning om den enligt svensk rätt renderar ett straff på minst fyra års fängelse. Det motiverade man med att det ur moralisk synpunkt kunde te sig betänkligt om en svensk medborgare utomlands frikändes eller fick ett lågt straff på grund av t ex offrets ras eller någon liknande anledning.⁸⁹

I konventionen mellan EU:s medlemsstater om dubbel lagföring från 1987 medges inga undantag direkt utan staterna måste förklara att undantagen inte ska gälla dem. Undantaget för brott begångna på statens territorium är inskränkt så att gärningar som delvis begåtts i den medlemsstat som först dömt hindrar nästa medlemsstat att väcka åtal även om den delvis har begåtts inom dess territorium. Vidare ska en stat som förklarat sig obunden av regeln när det gäller brott mot statens säkerhet eller andra väsentliga intressen närmare ange vilka brott det gäller. Man minskade även omfattningen av undantaget som gäller statliga tjänstemän på så sätt att gärningen ska ha begåtts genom att personen ifråga har svikit sin tjänsteplikt.

Schengenkonventionens undantag från förbudet mot dubbel lagföring är identiska med 1987 års konvention. Även i konventionerna som antagits inom EU ser undantagen ut som i 1987 års konvention.

5.3.2 Rambeslutets regel

I det föreslagna rambeslutet kan medlemsstaterna förklara sig obundna av både principen om dubbel lagföring och resningsgrunden för vissa handlingar. Man kan undanta handlingar som riktas mot statens säkerhet eller andra lika väsentliga intressen eller har begåtts av en offentlig tjänsteman i medlemsstaten som därigenom har svikit sin tjänsteplikt.

⁸⁹ Prop. 1972:98, s 98.

Rambeslutet innehåller däremot inget undantag för brott som begåtts helt eller delvis på statens territorium. Vid en förklaring ska medlemsstaten fastställa för vilka kategorier straffbara handlingar undantagen kan tillämpas. En förutsättning för att ett undantag kan tillämpas i det enskilda fallet är som tidigare att medlemsstaten i fråga inte har begärt lagföringen i den andra staten.

5.3.3 Undantagens vara eller inte vara

Undantagen har, som redovisats ovan, inskränkts under åren. I takt med att samarbetet inom EU har intensifierats har röster höjts om att inte tillåta några undantag alls. En mening är att medlemsstaternas förklaringar om att tillämpa undantagen i Schengenkonventionen inte längre är giltiga. Anledningen är att den annars detaljerade uppräknings av dokument som omfattas av Schengenregelverket inte nämner medlemsstaternas förklaringar enligt artikel 55 och därför ska undantagen inte anses införlivande i EU och följaktligen heller inte tillämpas. En tillämpning av undantagen skulle även strida mot syftet med den europeiska integrationen som Schengensamarbetet är en del av.⁹⁰

Europaparlamentet ansåg i sitt betänkande att undantagen i rambeslutet är för vaga och vittgående och såg ingen anledning att medge undantag från en gemensam europeisk reglering av *ne bis in idem*.⁹¹ Även Justice instämmer i den kritiken och ger som exempel Spanien som ansåg att antikrigsdemonstranter begick brott mot nationell säkerhet vilket möjliggjorde för Spanien att åtala dem inför militärtribunaler istället för vid allmän domstol.⁹²

Undantagens räckvidd är tänkt att begränsas genom att medlemsstaterna måste ange för vilka kategorier brott undantagen ska gälla. Ett ändringsförslag till rambeslutet gick ut på att man för undantagen inte skulle specificera kategorier utan ange exakt och i detalj vilka specifika brott som skulle omfattas.⁹³ Ett problem är att det är svårt att närmare specificera vilka brott som kan omfattas. Stater har valt olika lösningar när det gäller brott mot statens intressen. En del har inte försökt begränsa tillämpningen alls medan andra har försökt begränsa omfattningen till vissa brottstyper.⁹⁴ Sverige ansåg vid anslutningen till Schengensamarbetet att en uppräknings av brott som omfattas av statsskyddsprincipen inte låter sig göras då brott mot statens säkerhet många gånger faller under allmänna straffstadganden.⁹⁵

⁹⁰ Leidenmühler, Franz, The incorporation of the Schengen *acquis* into the framework of the EU by example of the “*ne bis in idem*” principle, s 255.

⁹¹ Europaparlamentets betänkande, A5-0275/2003, ändringsförslag 18.

⁹² Justice, Implementing the *ne bis in idem* principle in the EU, punkt 6.

⁹³ Europaparlamentets betänkande, i Utskottet för rättsliga frågor och den inre marknadens yttrande, ändringsförslag 10.

⁹⁴ SOU 2002:98, Internationella brott och svensk jurisdiktion, s 82.

⁹⁵ Prop. 1997/98:42, s 90.

Syftet med ömsesidigt erkännande av avgöranden i brottmål har främst varit att stärka den enskildes rättsäkerhet. Frågan är varför inte personer som begår brott mot en stats säkerhet eller en statlig tjänsteman som genom brott sviker sin tjänsteplikt ska omfattas av skyddet. Det är just mot ett missbruk av statsmakten som *ne bis in idem*-principen är tänkt att skydda. Schengenkonventionens undantag kan enligt van den Wyngaert och Stessens rättfärdigas med avsaknaden av en regel som ger en medlemsstat rätt att vägra erkänna ett utländskt avgörande om det strider mot statens intressen.⁹⁶ Om man i behörighetsreglerna⁹⁷ även tar hänsyn till vilken medlemsstat som har störst intresse av att väcka åtal borde emellertid undantagen kunna tas bort helt.⁹⁸

5.4 Vilka avgöranden omfattas

En annan väsentlig fråga vid utformningen av ett europeiskt förbud mot dubbel lagföring är vilka avgöranden som omfattas av principen. I tidigare konventioner har endast avgöranden i brottmål meddelade av domstolar omfattats men sedan EG-domstolens dom våren 2003⁹⁹ har området utökats till förlikning utanför domstol. Även avgörandets innehåll kan spela roll för om det ska omfattas av principen. Dessa två frågor är sammanlänkande men för att få struktur på dem är de uppdelade på form och innehåll.

5.4.1 Avgörandets form

I brottmålsdomskonventionen används uttrycket europeisk brottmålsdom vilket definieras som varje slutligt avgörande meddelat av en domstol i en fördragsslutande stat som ett resultat av ett brottmål.¹⁰⁰ Lagföringskonventionen använder uttrycket slutlig och verkställbar dom.¹⁰¹ Konventionen om förbud mot dubbel lagföring från 1987 använder uttrycket rättsligt prövning eller rättegång (trial) medan Schengenkonventionens regel säger lagakraftägande dom. Gemensamt för konventionerna verkar vara att avgörandet ska ha skett i en domstol.

I EG-domstolens förhandsavgörande om tolkningen av Schengenkonventionens regler om *ne bis in idem* ansåg man att även förlikning utanför domstol ska omfattas av Schengenkonventionens regler.¹⁰² Det förutsatte att förlikningen innebar ett avgörande i skuldfrågan där en påföljd ålagts personen i fråga och att förlikningen hindrade att åtal för gärningen kunde väckas. EG-domstolen motiverade domslutet med att

⁹⁶ Van den Wyngaert och Stessens, 1999, s 803.

⁹⁷ Se kapitel 8 om litispens och behörighet.

⁹⁸ Se Justice, Implementing the *ne bis in idem* principle in the EU, s 3.

⁹⁹ Förenade målen C-187/01 Hüseyin Gözütok och C-385/01 Klaus Brügge.

¹⁰⁰ European Convention on the international validity of criminal judgments, explanatory report, part III, section 1.

¹⁰¹ Lagföringskonventionen artikel 35.

¹⁰² Förenade målen C-187/01 Hüseyin Gözütok och C-385/01 Klaus Brügge.

det inte krävs att en harmonisering eller tillnärmning av lagstiftningen faktiskt ska ha skett för att man ska kunna tillämpa *ne bis in idem*-principen. Detta förutsätter att det råder ett ömsesidigt förtroende mellan medlemsstaterna oavsett om en tillämpning av den egna nationella rätten skulle leda till ett annat resultat.¹⁰³ Domstolen låter ändamålet med bestämmelsen gå före rent formella regler så syftet att utveckla området med frihet, säkerhet och rättvisa och garantera den fria rörligheten kan förverkligas.¹⁰⁴

I rambeslutet har hänsyn tagits till EG-domstolens förhandsavgörande på så sätt att även utanför domstol bilagda straffrättsliga tvister ska omfattas. Dom definieras i rambeslutet som varje slutlig, fällande eller frikännande dom, eller slutgiltig dom som innebär att målet läggs ner, vilken efter ett straffrättsligt förfarande har avkunnats i en medlemsstat enlighet med medlemsstatens nationella lagstiftning av en domstol som resultat av ett brottmål, samt utanför domstol bilagda straffrättsliga tvister. Varje dom som har vunnit laga kraft enligt nationell lagstiftning skall anses vara slutgiltig.

I generaladvokatens förslag till avgörande tas exempel från medlemsstaternas nationella rätt upp. För svensk del innebär det att strafförelägganden är ett sådant avgörande som generaladvokaten anser har res judicata-effekt.¹⁰⁵ Frågan uppstår om det i de nationella rättsordningarna finns fler avgöranden som kommer att omfattas. Om det krävs att en påföljd ska ha ålagts en person innebär det att bara personer som bedömts vara skyldiga och som erkänt kan omfattas av skyddet. En sådan begränsning skulle dock strida mot syftet då även personer som på ett tidigt stadium befins vara oskyldiga behöver skydd mot nytt åtal.

Ett exempel från svensk rätt är då åklagaren lägger ner åtalet för att det inte finns tillräckliga skäl för att den misstänkte är skyldig. Om inte målsägaren tar över ska domstolen om den misstänkte begär det meddela en frikännande dom.¹⁰⁶ I det fallet kan man säga att prövningen av saken görs av åklagaren medan domstolen meddelar en frikännande dom utan vidare prövning av skuldfrågan. Då rambeslutet även omfattar slutgiltig dom som innebär att målet läggs ner torde en svensk dom som meddelats på den tilltalades begäran omfattas av *ne bis in idem*-principen.

Målsäganden kan i svensk rätt även genom förlikning lova att inte ange eller tala för ett brott. En sådan förlikning hindrar att han även i framtiden anger eller talar för brottet. Om brottet endast efter angivelse hamnar under allmänt åtal får sådant inte väckas om angivelse återtagits innan allmänt åtal väckts.¹⁰⁷ I det fallet har målsäganden själv ingått förlikning som i svensk rätt innebär att saken är slutligt avgjord. En sådan förlikning kan inte avse

¹⁰³ Gözütok och Brügge, punkt 32-33.

¹⁰⁴ Gözütok och Brügge, punkt 35-36.

¹⁰⁵ Generaladvokatens förslag till avgörande, punkt 64-77.

¹⁰⁶ 20 kap 9 § Rättegångsbalken.

¹⁰⁷ 20 kap 12 § Rättegångsbalken.

själva ansvarsfrågan utan endast talerätten eftersom parterna i ett brottmål inte själva kan avgöra (disponera över) ansvarsfrågan.¹⁰⁸ Frågan är om en annan medlemsstat där brottet ligger under allmänt åtal kan ta upp saken oavsett målsägandens förlikning i den första medlemstaten. Någon prövning av saken har inte skett och en officiell påföljd har inte påförts den misstänkte även om förlikningen i och för sig kan innebära att ett skadestånd betalas.

Det finns all anledning att närmare gå igenom vilka rättsliga avgöranden i respektive medlemsstat som kan omfattas av *ne bis in idem*-principen. Dels förekommer man tvister dels blir principen mer förutsebar.

5.4.2 Avgörandets innehåll

I svensk rätt gör man ingen skillnad på frikännande och fällande domar när det gäller förbudet mot ny lagföring. Av rättsäkerhetsskäl ska man oavsett om man har blivit fälld eller frikänd kunna vara säker på att man inte behöver utstå en ny lagföring om samma sak.¹⁰⁹ Brottmålsdomskonventionen och lagföringskonventionen förbjuder också ny lagföring både vid tidigare friande och fällande domar. En förutsättning för att en tidigare fällande dom ska ha *res judicata*-verkan är att domen är verkställd eller håller på att verkställas eller har bortfallit. Om en som är dömd för ett brott undandrar sig verkställighet bryts alltså rättskraften. Även rambeslutet definierar dom som varje slutlig fällande eller frikännande dom, eller slutgiltig dom som innebär att målet läggs ner.

I lagföringskonventionen och brottmålsdomskonventionen utgör även en frikännande dom som beror på att gärningen inte är straffbar i landet där domen meddelades ett hinder för en ny lagföring.¹¹⁰ Inom EU har man tidigare uttalat att man ska överväga om även beslut om frikännande och frigivning ska erkännas utan undantag.¹¹¹ I rambeslutet betonar man i definitionen av straffbara handlingar att de ska utgöra brott enligt varje medlemsstats lagstiftning något som torde betyda att endast frikännande domar på grund av att inte tillräckliga bevis finns för att den tilltalade är skyldig omfattas.

¹⁰⁸ Larsson, Sven, Studier rörande partshandlingar, 1970, s 44.

¹⁰⁹ Ekelöf m fl., Rättegång III, 1994, s 155.

¹¹⁰ Se Prop. 1972:98, s 96, Explanatory Report on the European Convention on the international validity of criminal judgments, artikel 53.1 a och Explanatory report on the European Convention on the transfer of proceeding I criminal matters, punkt 44.

¹¹¹ Åtgärdsprogram för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål, punkt 1.1.

6 Resning

6.1 Inledning

Utöver de undantag som tidigare medgivits från den internationella *ne bis in idem*-principen har man i rambeslutet infört en regel om förutsättningar för resning. Även resning innebär att man under vissa förutsättningar tillåter en ny prövning av saken. I det fallet resulterar inte prövningen i ytterligare en dom utan den nya domen ersätter den gamla. Ur den tilltalades synpunkt är det egalt om en ny prövning resulterar i två domar eller en. I båda fallen utsätts han för mer än en prövning av saken och den tilltalade hamnar återigen i fokus.

Rambeslutet innehåller en artikel om under vilka förutsättningar resning är tillåten. Om det efter att dom fallit framkommer nya omständigheter eller bevis som kunde ha påverkat utgången i målet kan resning beviljas. Det samma gäller om det under den tidigare rättegången begicks grundläggande fel som kunnat påverka utgången. Förutsättningarna för att resning ska prövas enligt processreglerna i den medlemsstat där den första rättegången hölls.¹¹²

En regel om resning har aldrig tidigare funnits i ett europeiskt dokument som reglerar förhållande mellan stater. Europakonventionen har däremot i sitt sjunde tilläggsprotokoll en regel om resning som till sitt innehåll är identisk med rambeslutets.¹¹³ Europakonventionen är dock bara tillämplig på inomstatliga förhållanden och kan inte användas för att pröva resning där domen är avkunnad i en annan stat.

Problem uppstår när resningsfrågor ska prövas av en annan stat än den som meddelade domen. Detta kapitel kommer därför att undersöka om medlemsstater bör pröva frågan om resning angående en annan medlemsstats slutliga dom eller om endast den senare staten har rätt att pröva en resningsansökan. Vidare undersöks EU:s kompetens att reglera resning med beaktande av om en harmonisering av resningsfrågan krävs för att en definition av *idem* ska vara möjlig. Slutligen diskuteras ett antal förslag på lösningar om hur resning kan regleras eller på annat sätt beaktas.

6.2 Vem bör pröva resningsansökan?

I Europaparlamentets betänkande uppmärksammades problemet med resningsregeln. Man menade att om syftet med regeln var att andra medlemsstater skulle kunna pröva en resningsansökan skulle detta innebära

¹¹² Greklands initiativ till rambeslut, artikel 2.2.

¹¹³ Europakonventionen, sjunde tilläggsprotokollet, artikel 4.2.

en försvagning av *ne bis in idem*-principen. Om en annan medlemsstat än den där domen avkunnades kan pröva en fråga om resning måste domstolen i den staten avgöra om det enligt en annan medlemsstats regler har förekommit grundläggande felaktigheter i det första förfarandet. Europaparlamentet visar även på risken att systemet utnyttjas för att få tillstånd en ny rättegång. Genom att förklara att grundläggande rättigheter förbisetts i förfarandet i den första medlemsstaten skulle man kunna återuppta rättegången i nästa medlemsstat trots *ne bis in idem*-principen.¹¹⁴

Ett annat problem är att en domstol i en annan medlemsstat måste avgöra om det finns ny bevisning eller nya omständigheter enligt reglerna i den första staten. Även om resningsreglerna harmoniseras finns det betydande skillnader mellan länderna då resningsregeln i rambeslutet endast är en minimiregel. Stora svårigheter lär uppstå om en utländsk domstol ska tillämpa andra nationella resningsregler då både de inhemska reglerna och tolkningarna skiljer sig åt.

Som exempel kan nämnas de stora skillnaderna mellan svensk och engelsk rätt. Enligt svensk rätt kan resning beviljas både till förmån och till nackdel för en tilltalad i brottmål. I båda fallen krävs det att nya omständigheter eller ny bevisning framkommit som inte tidigare varit tillgänglig. För att resning ska beviljas till nackdel för en tilltalad krävs det dessutom att man genom de nya omständigheterna eller bevisningen kan hänföra handlingen under en väsentligt strängare straffbestämmelse.¹¹⁵ Även i de fall någon offentlig tjänsteman kopplad till målet har gjort sig skyldig till ett brottsligt förfarande eller tjänstefel och det kan antas ha inverkat på målets utgång kan resning beviljas både till förmån och till nackdel för en tilltalad. Om en lagfaren domare eller åklagaren i målet varit jävig kan målet bli föremål för resning om det inte är uppenbart att jävet saknat betydelse för målets utgång men endast till förmån för en tilltalad.¹¹⁶

De svenska reglerna står i kontrast till det engelska systemet där resning endast kan beviljas om den tilltalade har blivit frikänd och frikännandet beror på otillbörlig påverkan av en jurymedlem. Regeln infördes genom lagstiftning 1996 och har ännu inte använts.¹¹⁷ Resning till förmån för tilltalad är inte möjlig och inte heller resning på grund av ny bevisning eller nya omständigheter. De engelska reglerna uppfyller inte ens minimikraven på en resningsregel enligt rambeslutet och Europakonventionen, följdaktligen har inte Storbritannien skrivit under Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll. Initiativ har dock tagits till att revidera de engelska reglerna för att nå upp till normen i tilläggsprotokollet.

Skillnaden mellan svenska och engelska resningsförutsättningar låter oss ana hur svårt det torde vara för svenska och engelska domstolar att förstå

¹¹⁴ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 13.

¹¹⁵ Rättegångsbalken 58 kap 3 § punkt 2.

¹¹⁶ Rättegångsbalken 58 kap 2 § punkt 1 och 2 och 3 § punkt 1.

¹¹⁷ Justice, EU co-operation in criminal matters: Response to Specific proposals, s 13.

och tolka varandras resningsregler på ett korrekt sätt. Även om Storbritannien snart uppfyller minimikraven är de svenska reglerna mer detaljerade. Samma svårigheter uppkommer vid prövning enligt en annan medlemsstats processrätt om grundläggande felaktigheter har förekommit. En medlemsstat bör inte få pröva en resningsansökan enligt en annan medlemsstats regler dels på grund av de uppenbara svårigheter det medför, dels med hänsyn till det ömsesidiga erkännandet som enligt Europeiska rådet ska vara en hörnsten i det europeiska samarbetet. Ömsesidigt erkännande förutsätter ju att ett avgörande från en medlemsstat inte får ifrågasättas i en annan medlemsstat.

6.3 Finns det kompetens att reglera resning?

6.3.1 EU:s kompetens på området

Om endast medlemsstaten där domen avkunnades bör pröva en fråga om resning så är nästa steg att ta reda på om EU har kompetens att reglera resning i ett rambeslut. I fall resningsförutsättningarna endast är en del av den inhemska processrätten bör den inte påverkas av samarbetet inom den tredje pelaren. För att avgöra om EU har kompetens ska vi se närmare på den rättsliga grunden för samarbetet inom tredje pelaren.

För de ne bis in idem-regler som tidigare varit reglerade mellan medlemsstaterna har som rättslig grund angivits artikel 31 och 34 i Maastrichtfördraget.¹¹⁸ I artikel 34 anges vilka rättsakter som kan användas i samarbetet och hur besluten ska tas. I det här fallet regleras frågan i ett rambeslut på en medlemsstats initiativ. Frågan om resning är helt ny och har inte funnits med i något av de EU-dokument som berört frågan om ömsesidigt erkännande av slutliga erkännanden i brottmål. För att avgöra om frågan ändå kan regleras tillsammans med ne bis in idem-principen får vi se närmare på artikel 31. Den lyder som följer:

1. De gemensamma insatserna i det straffrättsliga samarbetet skall omfatta
 - a) underlättande och påskyndande av samarbete mellan behöriga ministerier och rättsliga eller likvärdiga myndigheter i medlemsstaterna, inbegripet, när detta visar sig vara lämpligt, genom Eurojust, när det gäller rättsliga förfaranden och verkställighet av beslut,
 - b) underlättande av utlämning mellan medlemsstaterna,
 - c) säkerställande av förenlighet mellan tillämpliga regler i medlemsstaterna, när det är nödvändigt för att förbättra samarbetet,
 - d) förebyggande av behörighetskonflikter mellan medlemsstaterna,

¹¹⁸ Rådets beslut om fastställande av rättslig grund för samtliga bestämmelser och beslut som utgör Schengenregelverket.

- e) gradvisa beslut om åtgärder som fastställer minimiregler avseende brottsrekvisit och påföljder på områdena organiserad brottslighet, terrorism och olaglig narkotikahandel.

(i andra delen av artikeln återfinns Rådets uppgifter gentemot Eurojust)

Punkten c som syftar till att säkerställa förenligheten med tillämpliga regler i medlemsstaterna när det är nödvändigt för att förbättra samarbetet är den rättsliga grund som ligger närmast till hands. Frågan uppkommer om det är nödvändigt med minimikrav för beviljande av resning för att kunna förbättra samarbetet med *ne bis in idem*-principen trots att frågan egentligen hör till den interna rätten. Detta undersöks i nästa avsnitt.

6.3.2 Resning som förutsättning för definitionen av idem

Trots att EU saknar kompetens att reglera medlemsstaternas interna frågor inom den tredje pelaren kan det vara en nödvändig följd av regleringen av *ne bis in idem*-principen. En förutsättning är då att resningsregeln behövs som ett instrument vid tolkningen av *idem*.

I svensk rätt har Welamson ansett att man genom att beakta resningsreglerna kan få en klarare bild av vad som omfattas av saken.¹¹⁹ Eftersom resningsreglerna endast kan tillämpas då en sak är *res judicata* kan man enligt honom se under vilka förutsättningar som resning kan beviljas och därigenom se vad som kan omfattas av saken. De svenska resningsreglerna är detaljerade medan förbudet mot dubbel lagföring i Rättegångsbalken 30 kap 9 § är relativt svagt definierat. I svensk rätt kan därför resningsreglerna vara till ledning för att avgöra gärningsidentitet medan det är tveksamt om samma slutsats kan dras när det gäller rambeslutet.

I rambeslutet kan resning beviljas på grund av nya omständigheter som inte tidigare har kunnat åberopas medan definitionen av *idem* är samma eller väsentligen samma omständigheter. Förutsättningarna för resning på grund av nya omständigheter ligger innanför ramen av väsentligen samma omständigheter men kan endast beviljas i exceptionella fall. En resningsregel som har den föreslagna lydelsen lämnar ingen hjälp vid tolkningen av *idem* därtill är den alltför generell. Ordalydelsen i rambeslutet ger ingen ledning när det gäller att mer specifikt avgöra när resning kan beviljas utan sätter bara en lägsta standard. Medlemsstaterna är fria att ha generösare regler vilket gör att man inte kan basera en tolkning av *idem* på hur resningsregeln ser ut. Således kan inte resningsregeln som den ser ut i rambeslutet göra en sådan skillnad att den blir nödvändig för att förbättra samarbetet inom unionen.

¹¹⁹ Welamson, Om brottmålsdomens rättskraft, s 135.

6.4 Förslag till lösning

Att det grekiska förslaget innehåller en resningsregel sätter fingret på ett problem inom unionen. Presumptiva medlemsstater förväntas ratificera alla befintliga rättsakter inom unionen dessutom ska de ansluta sig till europakonventionen och dess tilläggsprotokoll innan de tas upp som medlemmar. På så sätt blir Europakonventionen en gemensam grund för alla medlemsstater. Men alla gamla medlemsstater har ännu inte ratificerat det sjunde tilläggsprotokollet.¹²⁰ Även om minimiregler för resning hade varit bra att ha kan man inte bakvägen försöka reglera dem inom unionen när det redan finns en reglering som binder de flesta medlemsstater. De staterna som inte har ratificerat tilläggsprotokollet är förmodligen lika avogt inställda till att reglera frågan i ett rambeslut som man varit till att skriva under tilläggsprotokollet. I Europaparlamentets betänkande föreslår man att i ingressen påminna om resningsregeln i Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll för att på det sättet ge medlemsstaterna, EG-domstolen och andra domstolar en gemensam minimiregel som kan användas vid ansökan om resning.¹²¹

När en fråga om tolkning av rambeslutet uppkommer vid nationella domstolar torde frågan hänskjutas till EG-domstolen för ett förhandsavgörande. Domstolen är känd för sin integrationsvänliga tolkning och söker ofta nya vägar för att komma till rätta med tolkningsproblem. I sin tolkning av Schengenkonventionens *ne bis in idem*-regler gjorde man en ändamålstolkning som gick utöver texten eftersom syftet med reglerna var att uppnå fri rörlighet för personer inom EU.¹²² Skulle en minimiregel om resning behövas för tolkningen av *idem* kan domstolen använda de allmänna principer som garanteras av Europakonventionen vilket var avsikten med Maastrichtfördragets artikel 6. Detta torde vara möjligt även om inte alla medlemsstater är bundna av protokollet.

¹²⁰ Belgien, Tyskland, Spanien, Storbritannien, Portugal och Nederländerna har inte ratificerat det sjunde tilläggsprotokollet.

¹²¹ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 7. Förslaget hänvisar till det fjärde tilläggsprotokollet men det är i själva verket det sjunde tilläggsprotokollet som reglerar såväl resning som *ne bis in idem*-principen.

¹²² Asp Petter, Europadomstolen i tredje pelaren, Europarättslig tidskrift, 2003, nr 3, s 569.

7 Avräkning

7.1 Inledning

En regel om avräkning har funnits med i europeiska instrument sedan ne bis in idem-principen introducerades i det mellanstatliga arbetet. Avsikten är att fånga upp de fall en person dömts för något brott som inte omfattas av förbudet mot dubbel lagföring och därför kan dömas igen av en annan konventionsstat. I sådana fall ska en obligatorisk avräkning av ett tidigare utdömt straff för samma sak ske. Det här kapitlet undersöker hur en sådan regel tidigare har utformats, hur rambeslutets förslag ser ut samt om den behövs om undantagen från förbudet mot dubbel lagföring tas bort.

7.2 Tidigare regleringar

I brottmålsdomskonventionen och lagföringskonventionen gällde avräkning av tidigare utdömt straff endast frihetsberövande påföljder. Reglerna var minimiregler vilket gav konventionsstaterna möjlighet att ha mer generösa regler. Anledningen till att endast frihetsberövande påföljder omfattades var att det vid förhandlingarna var viktigt att snabbt enas om en regel om obligatorisk avräkning för de frihetsberövande påföljderna eftersom de brott som skulle omfattas av undantagen från ne bis in idem-principen i stor utsträckning ansågs vara svåra brott.¹²³

I 1987 års konvention om dubbel lagföring tillades att om nationell rätt medgav det kunde även sanktioner som inte innebar frihetsberövande avräknas om sanktionerna var verkställda. Det var inte en särskilt stor utveckling eftersom de konventionsstater som redan hade medgett en vidare regel ändå omfattades av dem och ingen ny förpliktelse uppkom genom formuleringen. Egentligen flyttades bara det som stod i den förklarande rapporten till själva konventionstexten vilket i och för sig innebär ett starkare incitament att medge avräkning i fler fall.

Schengenkonventionen innehåller inte några nya åtaganden utan följer 1987 års konvention. Inför den svenska anslutningen till Schengensamarbetet ansågs det att inga ändringar i den svenska lagstiftningen var nödvändiga trots att reglerna om avräkning i svensk rätt inte var obligatoriska eftersom man förutsatte att domstolarna tar hänsyn till Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner.¹²⁴ Avräkningsregeln i 2 kap 6 § Brottsbalken stadgar att skäligen hänsyn ska tas till vad en person har ådömts utom riket. Om man i Sverige anser att böter eller fängelse bör dömas ut ska man

¹²³ Explanatory report on the European Convention on the international validity of criminal judgment, part III, section 1, article 54 och Explanatory report on the European convention on the transfer of proceedings in criminal matters, paragraph 44, article 36.

¹²⁴ Prop. 1997/98:42, s 91.

avräkna det straff han ådömts utomlands. Man får även döma till ett lindrigare straff än vad som är stadgat för gärningen enligt svensk lag eller helt efterge påföljd. I den svenska regleringen ville man vid dess införande gå ett steg längre än konventionerna genom att alla utländska påföljder skulle avräknas inte bara frihetsberövande.¹²⁵ Någon sådan utvidgning av regeln fullföljdes dock inte.

7.3 Avräkningsregeln i rambeslutet

I rambeslutets avräkningsregel har man utökat antalet påföljder som kan avräknas från ett senare utdömt straff i en annan medlemsstat. Den obligatoriska avräkningen har utökats med böter medan man även uppmantrar medlemsstaterna att avräkna andra påföljder än frihetsstraff samt påföljder som utdömts inom ramen för ett administrativt förfarande om det är förenligt med den nationella lagstiftningen.

Precis som tidigare konventioner får medlemsstaterna avräkna andra påföljder än de obligatoriska men ribban har höjts i rambeslutet då avräkning av utdömda böter blir obligatorisk. Anledningen att man särskilt lagt till administrativa förfaranden torde vara EG-domstolens dom där man fastslog att *ne bis in idem*-principen även omfattade förlikning mellan åklagarmyndighet och den misstänkte. Med tanke på arbetet med det ömsesidiga erkännandet i övrigt är det följdriktigt att omfattningen av de påföljder som kan avräknas från ett nytt straff utökas. Samtidigt måste man hålla i åtanke att meningen med avräkningsregeln är att avräkna påföljder som dömts ut angående brott som omfattas av undantagen från förbudet mot dubbel lagföring och därför oftast handlar om grova brott med stränga straff. Att ett sådant brott först bestraffas med böter i en stat för att sedan rendera ett långt fängelsestraff i nästa är knappast troligt. Därför är det som man uttalade redan i den förklarande rapporten till Brottmålsdomskonventionen kanske mindre viktigt att inte alla påföljder kan avräknas obligatoriskt.

7.4 Avräkningsregelns beroende av undantagen

Om man tar bort undantagen från *ne bis in idem*-principen har det ansetts att även avräkningsregeln förlorar sitt värde. Är det så att avräkningsprincipen endast har en funktion som påföljdsförkortare vid dubbel lagföring enligt undantagen eller fungerar den även som säkerhetsnät då man av andra skäl inte respekterar förbudet mot dubbel lagföring? Om undantagen tas bort och man anser att ett säkerhetsnät behövs, finns det något annat sätt att väva ett sådant?

¹²⁵ Prop. 1972:98, s 58.

I Europaparlamentets betänkande anser man att avräkningsregeln är avhängig undantagen och föreslår därför att hela artikeln stryks.¹²⁶ Även Justice ansåg att regeln skulle tas bort från rambeslutet eftersom den är oförenlig med rambeslutets syfte.¹²⁷ Visserligen har de rätt i att artikeln vid första anblick blir överflödigt men det är att sätta stort tillit till systemets förmåga. Det finns inga säkra uppgifter på hur ofta en dom meddelas eller ett åtal väcks i strid med ne bis in idem-principen. Existensen av en princip betyder inte att den efterlevs i praktiken. Avräkningsregeln hindrar inte att ett nytt åtal väcks för samma sak men om även administrativa förfaranden omfattas är risken stor att information om en tidigare dom eller förlikning inte kommer fram. Man kan visserligen tänka sig att den misstänkte bör påtala förhållandena men det är säkert inte i alla fall den personen ens är medveten om sina rättigheter. För att åtminstone ge ett retroaktivt skydd i de fall en påföljd påförs i strid med ne bis in idem-principen borde någon form av beaktande av tidigare utdömd påföljd finnas kvar.

En avräkningsregel innebär att domstolen eller den ansvariga myndigheten är medveten om en tidigare dom vid påföljdsbestämningen. Så är förmodligen fallet om en tidigare meddelad dom har registrerats och det nya åtalet medgetts på grund av undantag från ne bis in idem-principen. Men i de fall då en myndighet har missat eller inte fått relevant information hjälper inte en sådan regel. Europaparlamentet föreslår istället att en ny regel införs i rambeslutet som går ut på att om ytterligare en dom meddelats i strid med ne bis in idem-principen ska den påföljd väljas som är till fördel för den dömda.¹²⁸ Detta innebär att avräkning inte ska ske utan om en som lagförts i två medlemsstater fått två olika straff ska det som är förmånligast för honom väljas.

¹²⁶ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 18.

¹²⁷ Justice, Implementing the ne bis in idem principle in the EU, punkt 9.

¹²⁸ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 16.

8 Litispændens och behörighet

8.1 Inledning

Ne bis in idem-principen skyddar en person från att lagföras flera gånger för samma sak. Litispændens är tänkt att vara den första barriären det nya åtalet ska passera innan man kan göra en prövning av saken. För att målet överhuvudtaget ska kunna prövas krävs det att inget åtal om samma sak är anhängigt vid en annan domstol. I nationell rätt utgör ett redan anhängigt mål rättegångshinder för en ny process. För att avgöra om det redan är väckt åtal för samma sak används naturligt nog samma definition av idem som vid förbudet mot dubbel lagföring.¹²⁹

Litispændens har länge reglerats på ett nationellt plan. I svensk straffprocessrätt har dock inte regeln särskilt stor betydelse då endast allmän åklagare och i vissa fall målsägande kan väcka talan.¹³⁰ En tilltalad har ingen möjlighet att väcka negativ fastställsetalan vilket innebär att risken inte är särskilt stor att ett nytt åtal väcks medan ett mål om samma sak pågår. Större betydelse får litispændens på ett europeiskt plan, särskilt så länge det inte finns klara och entydiga behörighetsregler och ett tillfredsställande informationssystem. I dessa fall är det möjligt att fler än en medlemsstat väcker åtal och då är det viktigt att det finns sätt att avgöra vem som ska få fortsätta och vem som ska förklara sitt mål vilande. Utan en regel om litispændens kan medlemsstaterna åsidosätta förbudet mot dubbel lagföring genom att väcka talan innan ett slutligt avgörande finns i en annan medlemsstat.

Rambeslutets artikel om litispændens och behörighet innebär att så fort åtal har väckts i fler än en medlemsstat ska man genom att beakta vissa kriterier välja en forummedlemsstat som får fortsätta förfarandet medan övriga stater ska förklara sina förfaranden vilande. Medlemsstaterna får även redan innan åtal väcks i samråd välja ut en medlemsstat som behörig att väcka åtal men den regeln är inte obligatorisk.

Kapitlet inleds med att undersöka vem som ska besluta vilken medlemsstat som ska ges företräde när en fråga om litispændens uppkommit. Sedan ser vi närmare på hur valet av forummedlemsstat ska göras genom att beakta behörighetskriterierna. Även övriga medlemstater skyldighet att vilandeförklara sina pågående mål tas och i avslutningen beaktas att ytterligare förbättra regeln om litispændens.

¹²⁹ Olivecrona, s 177.

¹³⁰ Ekelöf, Rättegång III, s 176.

8.2 Vem ska besluta om behörighet vid litispens

Enligt rambeslutet ska medlemsstaternas behöriga myndigheter i samråd besluta vem som ska ha behörighet när något åtal inte ännu väckts i någon medlemsstat. Vem som ska göra bedömningen då det är fråga om litispens anges inte i rambeslutet. Man har tidigare uttalat att en medlemsstat själv i klara fall ska kunna avgöra om man har behörighet att väcka åtal och att avgörandet när tveksamhet uppstår ska överlämnas till en fristående myndighet för att så långt som möjligt undvika politiska ställningstaganden. Om åtal väckts i flera medlemsstater är det uppenbarligen så att tveksamheter har uppstått vilket gör att behovet av en fristående bedömning uppkommer direkt.

EG-domstolen och Eurojust har utpekats som möjliga organ för att lösa behörighetsproblemen.¹³¹ Justice vänder sig emot förslaget att Eurojust ska avgöra frågor om behörighet då organet i nuläget endast är en administrativ enhet som består av medlemsstaternas egna tjänstemän.¹³² Om tjänstemän som är utsedda av en viss medlemsstat ska avgöra behörigheten i vissa fall kommer besluten att bli starkt ifrågasatta. För att Eurojust ska kunna få uppgiften att avgöra behörigheten krävs det därför en omorganisation och ett system som säkerställer att besluten om forummedlemsstat inte ifrågasätts på grund av hur besluten fattas och vem som fattar dem.

EG-domstolen torde ha bäst förutsättningar att avgöra behörigheten eftersom den är oberoende och inte ska göra politiska ställningstaganden. Eftersom behörighetsfrågor är ett nytt område inom EU krävs det förutsebarhet i besluten vilket bäst kan säkerställas genom att låta EG-domstolen avgöra behörigheten.¹³³ Domstolen har redan behörighet att lösa tvister mellan medlemsstater om tolkning och tillämpning av rättsakter men först efter att rådet har misslyckats med att avgöra tvisten. Med tanke på behovet att frågan löses skyndsamt kan inte den lösningen accepteras i detta fall. Om EG-domstolen ska avgöra frågan krävs det att man uttryckligen anger det i rambeslutet och utökar domstolens behörighet.

EG-domstolen är emellertid i dagsläget inte kapabel till att öka sin arbetsbörda ytterligare särskilt med tanke på det ökande antal förhandsavgöranden som kan väntas efter östutvidgningen. För att kompensera östutvidgningen har man genom Nicefördraget utökat förstainstansens behörighet till att omfatta förhandsavgöranden på vissa områden och kanske är behörighetsfrågorna något som kan ligga på dess bord.

¹³¹ Meddelande från kommissionen till rådet och europaparlamentet, Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, KOM (2000) 495, s 18.

¹³² Justice, EU co-operation in criminal matters, punkt 3.3.

¹³³ Justice, EU co-operation in criminal matters, punkt 3.4.

8.3 Behörighetskriterier

8.3.1 Hur ska valet av forummedlemsstat göras?

Oavsett om medlemsstaterna själva ska avgöra vem som är behörig eller om ansvaret ska vila på en oberoende myndighet krävs det tydliga regler för hur en forummedlemsstat ska utses. Valet av forummedlemsstat ska göras på grundval av vilken medlemsstat som bäst säkerställer en korrekt rättskipning utifrån kriterier som är baserade på inom folkrätten mer eller mindre erkända behörighetsgrunder. Att valet görs på det sättet i stället för som i nationell rätt avvisa alla åtal som väcks efter att ett mål redan anhängiggjorts vid en domstol kan troligtvis förklaras med att det ömsesidiga förtroendet kräver att man väljer den stat som har bäst förutsättningar att skipa rätt. Om åtal först har väckts i en medlemsstat som inte har tillgång till den bevisning som finns torde övriga medlemsstater som har behörighet att väcka åtal svårtligen kunna acceptera en frikännande dom.

Europaparlamentet har dock vänt sig emot den valda lösningen då man anser att kriterierna måste vara tydliga och objektiva. Man föreslog därför att kriterierna skulle beaktas i en tydligt angiven ordning och ville därför stryka formuleringen som innebar att medlemsstaten som bäst säkerställer korrekt rättskipning ges företräde. Europaparlamentets lösning har skäl för sig främst för att det krävs en subjektiv bedömning av vem som bäst säkerställer en korrekt rättskipning. Om medlemsstaterna själva ska göra en sådan bedömning torde varierande praxis och därmed svårigheter uppstå.

De kriterier som angivits för att välja forummedlemsstat är grundade på var den straffbara handlingen begicks (territorialitetsprincipen), var gärningsmannen är medborgare eller bosatt (aktiva personalitetsprincipen), var offren kom ifrån (passiva personalitetsprincipen) och var gärningsmannen påträffats. Det har även föreslagits att man i behörighetsreglerna ska se till att en stat som har ett särskilt intresse av att döma i en fråga ges företräde. På det sättet skulle man kunna undvika undantagen från *ne bis in idem*-principen. Nedan kommer en närmare betraktelse av de olika kriterierna att göras.

8.3.1.1 Territorialprincipen

Det första kriteriet att beakta är i vilken medlemsstat gärningen har ägt rum. Territorialitetsprincipen är accepterad av i stort sett alla stater även om dess tillämpning kan variera.¹³⁴ Gärningsorten som kriterium används även i svensk nationell rätt och torde vara den lösning som bäst kan accepteras inom EU.

¹³⁴ SOU 2002:98, s 76.

Det finns olika metoder för att bestämma var ett brott ska anses vara begånget. I de nordiska länderna är det tillräckligt att en del av brottet har begåtts på territoriet för att staten ska ha behörighet. Det gäller även om endast effekten av brottet inträder i staten.¹³⁵

8.3.1.2 Aktiva personalitetsprincipen

En stat kan även ha behörighet över brott som begås av dess medborgare utomlands. Det innebär att statens behörighet krockar med territorialitetsprincipen så att mer än en stat har jurisdiktion. Huvudregeln i sådana fall är att man antingen utlämnar en person eller dömer honom själv (aut dedere aut judicare). Om staten i fråga inte kan lämna ut sina egna medborgare kompenseras det ofta med att man sett till att ha behörighet vid brott som egna medborgare begår utomlands.¹³⁶ Sverige tillämpar den metoden medan Storbritannien i större utsträckning lämnar ut egna medborgare.¹³⁷

8.3.1.3 Passiva personalitetsprincipen

En mer omstridd behörighetsgrund är när offrets nationalitet eller hemvist ger en stat behörighet att väcka åtal.¹³⁸ Inte alla stater använder denna grund och de som använder den gör så i olika stor utsträckning. Vissa har ansett att offrets medborgarskap kan ge hemlandet jurisdiktion även om gärningen inte var straffbar i den andra medlemsstaten medan andra anser att det skulle inkräkta för mycket på gärningsstatens suveränitet.

8.3.1.4 Den medlemsstat där gärningsmannen påträffades

Rambeslutet föreslår även ett kriterium som innebär att den medlemsstat där gärningsmannen påträffades ska kunna utses som forummedlemsstat. Ett sådant kriterium har ingen motsvarighet i tidigare internationella instrument men i svensk rätt är den domstol där den misstänkte gripits behörig att ta upp ett mål om det är ovisst var brottet förövades.¹³⁹ Den förklaringen kan ha fog för sig även inom EU när man inte kan fastställa var den straffbara gärningen har begåtts och varken gärningsmannens eller offrens hemstater vill eller kan väcka åtal.

I fall när litispændens har uppkommit torde den behörighetsgrunden inte bli aktuell särskilt ofta. I arbetet med behörighetsgrunder inom EU har man avsett att inte bara förebygga behörighetsfrågor när flera medlemsstater vill väcka åtal om samma sak utan även när ingen är intresserad av att väcka åtal överhuvudtaget.¹⁴⁰ Ur det perspektivet kan behörighet på grund av var gärningsmannen påträffades bli av större vikt.

¹³⁵ SOU 2002:98, s 78.

¹³⁶ SOU 2002:98, s 80.

¹³⁷ SOU 2002:98, s 79.

¹³⁸ SOU 2002:98, s 80.

¹³⁹ Rättegångsbalken 19 kap. 1 § 2 st.

¹⁴⁰ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 18.

8.3.1.5 Statsskyddsprincipen

Justice föreslog att man istället för att medge undantag från ne bis in idem-principen skulle se till så att en stat kunde tillgodose sina intressen genom reglerna om behörighet och litispensens.¹⁴¹ En regel som bygger på statsskyddsprincipen är numera allmänt accepterad internationellt då brotten riktar sig mot statens egen säkerhet.¹⁴² Man har dock ansett att en sådan princip ska användas med försiktighet då en person kanske inte vet att gärningen är kriminaliserad i en annan stat och då inget krav på dubbel straffbarhet kan ställas. Ett annat problem man tar upp är just att behörighet enligt statsskyddsprincipen ofta innebär att man kan dömas två gånger för samma sak tack vare undantagen från ne bis in idem-principen i internationella konventioner.¹⁴³

I det allt närmare samarbetet borde det vara en fördel med klara och entydiga regler utan undantag som kan vara svårtolkade och minska förutsebarheten. Om man tar bort undantagen från ne bis in idem-principen och inför en behörighetsgrund enligt statsskyddsprincipen blir både ne bis in idem-principen och behörighetsreglerna tydligare. I de fall en straffbar handling har riktats mot en stats offentliga intressen bör man utse den staten till forummedlemsstat istället för den stat där gärningen begicks.¹⁴⁴

8.3.2 Utformningen av behörighetskriterierna

När man föreslog att behörighetsregler skulle införas i det europeiska samarbetet insåg man att det skulle krävas omfattande förhandlingar. Man ansåg dock att det skulle vara en ansträngning en gång för alla och att problemen med behörighetsfrågor mellan medlemsstaterna skulle om inte försvinna så minska väsentligt.¹⁴⁵

Förslaget i rambeslutet innebär inte större nyheter, det är naturligt att medlemsstaten där den straffbara handlingen har begåtts prioriteras eftersom det i de flesta fall är där saken bäst kan utredas. Europaparlamentet föreslår att uttrycket ”som bäst säkerställer korrekt rättskipning” ska tas bort. Om syftet med uttrycket är att se till att förfarandet i den medlemsstat som kan göra den mest grundliga utredningen ska ha företräde kanske man i stället för helt ta bort uttrycket ska överväga att klargöra saken bättre.

Behörighetsgrunderna som sådana är bra, men det är viktigt att definiera dem bättre och ge tydliga riktlinjer till den som ska avgöra. Som tidigare nämnts borde man ta med statskyddsprincipen och sätta den högst på prioriteringen. Genom att rangordna behörighetsgrunder som Europaparlamentet föreslår blir regeln också tydligare.

¹⁴¹ Se ovan avsnitt 5.3.2.

¹⁴² SOU 2002:98, s 81.

¹⁴³ SOU 2002:98, s 81.

¹⁴⁴ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 20.

¹⁴⁵ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 19.

8.4 Vilandeförklaring

När en medlemsstat har givits företräde och förfarandet pågår ska de andra staterna där mål anhängiggjorts förklara målen vilande tills vidare. Om det senare visar sig att en slutgiltig dom inte avkunnats i den första medlemsstaten kan en medlemsstat som gjort en vilandeförklaring återuppta förfarandet.

Justice är kritisk mot vilandeförklaringen eftersom det saknas tidsgräns för när ett slutlig avgörande ska anses föreligga i den första staten. Som regeln ser ut i förslaget till rambeslut uppstår osäkerhet för den tilltalade som har flera åtal hängande över sig och som när som helst kan föras över till en annan stat då ett slutligt avgörande inte kan åstadkommas i den första staten.¹⁴⁶

Justice anser även att man måste införa en gemensam preskriptionsregel för mål som är vilandeförklarande eftersom inte alla medlemsstater har preskriptionsregler och i de stater det finns varierar tidsgränserna mycket. Genom att i rambeslutet sätta en yttersta gräns för när ett mål kan återupptas undviker man den osäkerhet som de varierande nationella reglerna ger upphov till.¹⁴⁷

8.5 Avslutning

Genom att införa en regel om litispens och behörighet i rambeslutet stärker man skyddet mot dubbel lagföring eftersom förfarande i flera medlemsstater kan stoppas på ett tidigt stadium. Men regeln om litispens stoppar bara medlemsstater under samma tid som ett förfarande pågår i en annan medlemsstat. Den hindrar inte att åtal väcks överhuvudtaget.

Längre ner i samma artikel återfinns en regel som säger att medlemsstaterna redan innan åtal väcks kan välja ut en behörig medlemsstat. Den regeln är dock fakultativ så myndigheterna är inte tvungna att förebygga behörighetsproblemen. Europaparlamentet föreslår därför att ordalydelsen ändras så att det blir obligatoriskt för de berörda medlemsstaterna att utse en av dem som behörig.¹⁴⁸ Genom att göra regeln obligatorisk löser man problemen på tidigaste möjliga stadium vilket innebär att man på sikt minskar betydelsen av ne bis in idem-principen.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Justice, Implementing the ne bis in idem principle in the EU, punkt 4.

¹⁴⁷ Justice, Implementing the ne bis in idem principle in the EU, punkt 5.

¹⁴⁸ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 15.

¹⁴⁹ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 9.

9 Informationsutbyte

9.1 Inledning

För att förbudet mot lagföring ska fungera i praktiken krävs det att de behöriga myndigheterna i medlemsstaterna kan få tillgång till information om tidigare avgöranden om samma sak i andra medlemsstater och om pågående förfaranden.

Det finns i nuläget inget europeiskt domsregister där man kan finna den information man söker. Många kritiska röster har också höjt på grund av det intrång i en persons integritet en registrering i ett register är. I detta kapitel undersöks först de lösningar kommissionen har föreslagit och den kritik som finns. Därefter ser vi på hur rambeslutet har löst frågan om informationsutbyte.

9.2 Informationsutbyte och skydd av individens integritet

Kommissionen ansåg att ett europeiskt register över straffdomar och pågående förfaranden hos behöriga myndigheter i medlemsstaterna skulle vara till en stor hjälp i arbetet med ömsesidigt erkännande i brottmål. Man föreslog att det skulle ske i två steg. Till en början skulle man använda ett flerspråkigt formulär för att begära upplysningar hos en behörig myndighet i en annan medlemsstat.¹⁵⁰

I ett andra skede vill man upprätta ett europeiskt kriminalregister där man kan få information om tidigare domar i samma sak och pågående förfaranden i andra medlemsstater mot samma person. För att kunna upprätta ett sådant register krävs det ett fullgott skydd för personuppgifter. Man måste även kunna ändra felaktiga uppgifter och reglera vem som ska få tillgång till uppgifterna. Vinsten man gör genom att upprätta ett gemensamt kriminalregister består i att förfarandet blir mycket snabbare än formulärförfarandet i steg ett men samtidigt kräver det finansiering.¹⁵¹

Arbetet med att upprätta en EU-databas eller ett nätverk för informationsutbyte av tidigare domar och pågående förfaranden har stött på starkt motstånd på flera håll. När det gällde förebyggandet och bekämpningen av den organiserade brottsligheten protesterade en del

¹⁵⁰ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 7.

¹⁵¹ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 7.

medlemsstater mot upprättandet av en databas med uppgifter om personer som begått brott som har samband med organiserad brottslighet.¹⁵²

Även Justice ifrågasatte nödvändigheten med en databas som innehåller tidigare domar och pågående förfarande då det är svårt att i praktiken garantera att inga felaktigheter förekommer i registren och att dataskyddet fungerar. Man ansåg att intrånget uppgifter i en sådan databas gör i en persons integritet förmodligen inte består proportionalitetstestet i Europakonventionens artikel 8 om skyddet för individers privat- och familjeliv.¹⁵³

9.3 Informationsutbytet i rambeslutet

I rambeslutet har man valt att låta informationsutbytet ske direkt mellan medlemsstaternas behöriga myndigheter. Även om man inte nämner upprättandet av flerspråkiga formulär torde det vara ett liknande förfarande man har i åtanke.

Artikelns i rambeslutet bygger på 1987 års konvention om dubbel lagföring. De behöriga myndigheterna i en stat där ett åtal väckts mot en person ska begära information om de har skäl att anta att personen redan har blivit dömd för samma sak i en annan medlemsstat. Till skillnad från 1987 års konvention är regeln i rambeslutet obligatorisk så att de behöriga myndigheterna är tvungna att begära information så fort de har anledning att förmoda att personen redan är dömd för samma sak i en annan medlemsstat.

Genom att använda en regel som finns sedan tidigare kan man komma runt problemet med att upprätta ett europeiskt kriminalregister. I de fall en person tidigare har dömts för samma sak eller det redan pågår ett förfarande i en annan medlemsstat anser man att det ligger i den personens eget intresse att upplysa myndigheterna om tidigare eller pågående förfaranden även om uppgifternas riktighet givetvis måste kontrolleras.¹⁵⁴

9.4 Avslutning

Informationsutbytet är viktigt för att syftet med rambeslutet ska uppnås men det är också viktigt att rambeslutet kan tas i bruk så fort som möjligt och att upprätta en databas eller ett nätverk med ett fullgott skydd tar lång tid. En tanke med den valda lösningen kan vara att man tids nog kan ersätta förfarandet med ett kriminalregister.

I kommissionens meddelande till rådet och europaparlamentet menar man att även pågående förfaranden ska omfattas av ett framtida register. Frågan

¹⁵² Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 6, not 9.

¹⁵³ Justice, EU co-operation in criminal matters, punkt 5.2.

¹⁵⁴ Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål, s 6.

är varför inte informationsutbytet i rambeslutet görs på samma sätt. Om en myndighet i en medlemsstat har anledning att förmoda att det redan finns en tidigare dom borde samma sak kunna tillämpas när man misstänker att en annan medlemsstat har väckt eller tänker väcka talan om samma sak.¹⁵⁵ En komplettering av regeln om informationsutbyte torde stärka skyddet för förbud mot dubbel lagföring än mer.

För att stärka skyddet ytterligare och undvika att de behöriga myndigheterna underlåter att begära information föreslår Europaparlamentet att även den berörda personen eller dennes rättslige biträde kan begära information från en annan medlemsstat.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 20.

¹⁵⁶ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 19.

10 Helhetsperspektiv på rambeslutet

10.1 Inledning

I de föregående kapitlen har jag undersökt det föreslagna rambeslutets olika regler närmare. I detta avslutande kapitel lyfter vi blicken från detaljerna för att undersöka helheten. Först tar jag ställning till vilka förbättringar som faktiskt gjorts i rambeslutet. Därefter undersöker jag hur man kan hävda sin rätt enligt rambeslutet både på ett tidigt stadium innan åtal väckts och senare genom en hänvisning till EG-domstolen för ett förhandsavgörande. Några mindre väl valda uttryck tas sedan upp och kapitlet, och därmed uppsatsen, avrundas med några avslutande reflektioner.

10.2 Vilka förbättringar har gjorts i rambeslutet?

De omedelbara förbättringarna man kan se i förslaget till rambeslut har egentligen inte med ne bis in idem-principen att göra. Istället är det införandet av en regel om litispensens och behörighet som gör att skyddet stärks. Om det förslaget genomförs innebär det att betydelsen av ne bis in idem-principen minskar och andra regler tar över. Man har emellertid inte gjort det obligatoriskt att redan på utredningsstadiet komma överens om vilken medlemsstat som ska vara behörig att väcka åtal vilket kan ifrågasättas. En sådan obligatorisk regel skulle stärka skyddet för individen ytterligare och dessutom vara tidsbesparande för alla inblandade.

När det gäller ne bis in idem-principen har man försökt definiera saken bättre. Man har klarlagt att saken ska ha den vidare definitionen som innebär att samma eller väsentligt samma omständigheter ska utgöra samma sak. Det kan inte sägas vara någon större förändring eftersom en definition utifrån brottsrubriceringen skulle innebära ett alltför svagt skydd då medlemsstaternas strafflagar inte är identiska och därför troligen inte är aktuell internationellt sett. Trots att man har försökt definiera idem krävs det fortfarande vägledning i hur man ska avgöra vad som är väsentligt samma sak och vem som ska avgöra frågor om tolkningen.

Man har i anslutning till ne bis in idem-principen även inskränkt omfattningen av de undantag från principen som kan accepteras. Om en medlemsstat gör en förklaring att man vill tillämpa undantagen ska man fastställa för vilka kategorier straffbara handlingar undantagen gäller. Även om förändringar gjorts kan de inte anses ha stärkt individens skydd nämnvärt.

Informationsutbytet i rambeslutet bygger på 1987 års konvention om dubbel lagföring och är därmed ingen nyhet. Däremot är det möjligt att reglerna om informationsutbyte kan förändras i takt med att ett pålitligt informationssystem utvecklas inom det europeiska samarbetet vilket på sikt kan stärka skyddet.

En avgörande fråga för hur starkt skyddet för individer blir är hur systemet ska utformas för att fungera praktiskt. Förutom behovet av information och ett organ för beslutfattande är det viktigt att tidsutdräkten inte blir för lång med hänsyn till den tilltalade. Skyddet i rambeslutet hade blivit starkare om man hade infört tidsgränser för inom vilken tid en vilandeförklaring ska återupptas eller inom vilken tid en slutgiltig dom ska anses föreligga vid fråga om litispendens.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att *ne bis in idem*-principen inte har förbättrats nämnvärt men att införandet av litispendens och behörighetsregler kan anses stärka individens skydd under förutsättning att systemet med information och samråd mellan medlemsstaterna fungerar i praktiken.

10.3 Hur ska man kunna hävda sin rätt?

10.3.1 Var hamnar tvisten i första hand?

En fråga om det finns ett slutgiltigt avgörande från en annan medlemsstat torde uppkomma när en åklagare i en medlemsstat har en misstänkt eller en tilltalad som påpekar saken för honom. I de fall då åtal inte ännu väckts måste åklagaren ta reda på om det verkligen finns ett tidigare avgörande och om det föreligger gärningsidentitet mellan avgörandet och gärningen som är föremål för åklagarens brottsutredning.

Om åklagaren gör bedömningen att den nya utredningen inte behandlar samma sak finns det inget sätt för den misstänkte att klandra det beslutet. Det är inte förrän åtal väcks och en rättegång hålls som han kan göra en invändning om att han redan lagförts för samma sak. Vid den tidpunkten är skadan redan skedd. Om rätten går på den tilltalades linje har han blivit åtalad två gånger för samma sak vilket i sig är ett brott mot förbudet mot dubbel lagföring.

För att inte dubbel lagföring ska uppkomma är det därför viktigt att det finns ett oberoende organ som avgör frågan om gärningsidentitet redan innan saken blir föremål för domstolsprövning eller på annat sätt avgörs. Risker att tolkningen av *idem* blir högst individuell och nationell är annars överhängande. Det är även viktigt att en sådan sak kan avgöras snabbt och med hjälp av klara riktlinjer.

Utan ett tidigt avgörande i frågan om gärningsidentitet blir rambeslutets *ne bis in idem*-princip värdelös då syftet med principen inte bara är att hindra en ny dom om samma sak utan även att förhindrar att man överhuvudtaget blir föremål för ett nytt åtal.

10.3.2 EG-domstolens roll

Som vi redan har konstaterat blir skyddet för dubbel lagföring tämligen illusoriskt om man måste vänta med att åberopa förbudet mot dubbel lagföring tills saken hamnar i domstol. Låt oss ändå se närmare på skyddet en individ har om saken når en nationell domstol och fråga om rambeslutets regler uppkommer.

Rambeslut har inte direkt effekt vilket gör att en individ får lita till att medlemsstaterna uppfyller sitt åtagande att implementera det på rätt sätt. Det innebär att om en fråga uppkommer vid ett domstolsförfarande i en medlemsstat och rambeslutet inte är tillfredsställande implementerat kan man inte åberopa rambeslutet i stället för den nationella rättsregeln. En medlemsstat kan på så sätt dra nytta av sin egen underlåtenhet.

Frågan är hur man som individ kan få sitt skyddsbehov tillgodosett. Inom den första pelaren har EG-domstolen utvecklat principen om indirekt effekt då man av någon anledning inte kan använda sig av direkt effekt. Om det finns en nationell lagstiftning som behandlar samma sak oavsett om medlemsstaten har implementerat lagstiftningen fel eller inte alls kan man genom att tolka den nationella lagstiftningen i ljuset av den EG-rättsliga regleringen ändå vinna framgång.

Frågan är om domstolen är villig att tillämpa detta förfarande även inom den tredje pelaren där arbetet fortfarande är mellanstatligt. Där finns som tidigare nämnts inte heller någon mekanism för att tvinga medlemsstater att implementera rättsakter till skillnad från den första pelaren där kommissionen kan föra talan mot en medlemsstat. Det tyder på att medlemstaterna fortfarande har ett större handlingsutrymme inom tredje pelaren än de har inom den första pelaren.

EG-domstolen har dock alltid varit integrationsfrämjande och har anklagats för att vara alltför aktiv i sin tillämpning även om den på senare tid blivit något mer återhållsam.¹⁵⁷ Den har som den förre presidenten i domstolen Ole Due uttryckt det en tolkningsstil som är relativt fri, starkt ändamålsbestämd och dynamisk.¹⁵⁸ Det visar sig även i förhandsavgörandet om Schengenkonventionens *ne bis in idem*-regler då man trots att ordalydelsen inte ger möjlighet till en sådan tolkning ansåg att även förlikningar som ingåtts mellan en administrativ myndighet och en

¹⁵⁷ Bernitz, s 48.

¹⁵⁸ Due, Ole, EF-domstolens rättspraxis som integrationsfremmende faktor, JT 1991-92, s 412.

misstänkt ska omfattas av *ne bis in idem*-principen.¹⁵⁹ Domstolens inställning tyder på att man även i den tredje pelaren kommer att utveckla sätt för att stärka samarbetet och på så sätt tvinga medlemsstaterna att rätta sig efter de antagna rättsakterna.

10.4 Mindre väl valda uttryck i rambeslutet

Det grekiska initiativet till rambeslut är visserligen ett första utkast som förhoppningsvis kommer att förändras mycket innan det antas, men det är ändå viktigt att påpeka hur man uttrycker sig i vissa avseenden.

När det gäller definitionen av *idem* innebär den att en andra straffbar handling som uteslutande härrör från samma eller väsentligen samma faktiska omständigheter ska aktivera förbudet mot dubbel lagföring. Europaparlamentet anser att man genom att skriva ”en andra straffbara handling” kringgår principen om att man är oskyldig till motsatsen är bevisad.¹⁶⁰ Man föreslår istället att man använder uttrycket ”eventuell andra anklagelse eller åtal...”.

Även i artikeln som förbjuder dubbel lagföring förutsätts det att personen har begått en straffbar handling. Man uttrycker saken så att ”en person som till följd av att ha begått en straffbar handling har åtalats och slutgiltigt dömts i en medlemsstat...” får inte bli föremål för ett nytt åtal. Även här presumerar man alltså att personen befanns skyldig vid det första förfarandet.¹⁶¹ Längre ner låter man emellertid artikeln omfatta även friande domar vilket tyder på att det är ett skriv- eller tankefel som bör åtgärdas.

10.5 Avslutning

Förbudet mot dubbel lagföring har i och med sitt inträde i europa-rätten gått från att ha varit en ren internationell överenskommelse till att bli en del av ett större system med polisiärt och rättsligt samarbete. De krav som kan och bör ställas på regleringen ökar i samma takt som det övriga samarbetet inom tredje pelaren fördjupas. Därmed är det inte längre tillräckligt att endast kopiera en tidigare konvention utan det krävs att systemet med beaktande av slutgiltiga avgöranden i brottmål verkligen fungerar.

Förslaget att införa regler om litispens och behörighet är ett stort steg mot att i praktiken förhindra dubbel lagföring och måste applåderas. Reglerna gör att rambeslutet börjar påminna mer om nationell rätt än om tidigare internationella överenskommelser. Det krävs ett tidigt hinder mot nytt åtal då svårigheterna att hävda sin rätt gör att det ofta slutar med en

¹⁵⁹ De förenade målen 187/01 Gözütok och 385/01 Brügge.

¹⁶⁰ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 11.

¹⁶¹ Europaparlamentets betänkande, ändringsförslag 12.

kompensation i efterhand. Som tidigare uppmärksammats bör det lösas med att ett fristående organ får i uppgift att lösa uppkomna frågor.

Avslutningsvis kan jag konstatera att den utvärdering av Greklands förslag till rambeslut som jag inledningsvis föresatte mig att göra har varit oerhört givande och intressant. Eftersom behovet av en reglering av förbudet mot dubbel lagföring inom EU ser annorlunda ut jämfört med såväl internationella förbindelser i övrigt som nationella regler har det varit en utmaning att finna både problemen och deras möjliga lösningar. Tyvärr har jag under resans gång ofta haft känslan av att endast skumma på ytan. Många frågor har väckts under arbetets gång och min förhoppning är att jag åtminstone har uppmärksammat de största problemen och möjligheterna med Greklands förslag till rambeslut.

Bilaga A

Republiken Greklands initiativ inför antagandet av rådets rambeslut om tillämpning av ne bis in idem-principen (2003/C 100/12)

EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA RAMBESLUT

med beaktande av Fördraget om Europeiska unionen, särskilt artikel 29, artikel 31 d och artikel 34.2 b i detta,

med beaktande av Republiken Greklands initiativ(1),

med beaktande av Europaparlamentets yttrande, och(2),

av följande skäl:

(1) Ne bis in idem-principen, eller förbudet mot dubbel lagföring, dvs. att ingen bör åtalas eller dömas två gånger för samma handlingar och samma straffbara beteende, har fastställts som en individuell rättighet i internationella rättsliga instrument om mänskliga rättigheter, t.ex. i det sjunde protokollet (artikel 4) till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (artikel 50), och erkänns i alla rättsordningar som genomsyras av idén om respekt för och skydd av de grundläggande rättigheterna.

(2) Ne bis in idem-principen får särskild betydelse när den gränsöverskridande brottsligheten ökar och behörighetsproblemen i samband med lagföring blir mer komplicerade. Denna princip är dessutom av vikt i asyl-, invandrings- och utlämningsfrågor, dels inom Europeiska unionens ram, dels i samband med unionens eller vissa medlemsstaters avtal med tredje land.

(3) I punkt 49 e i rådets och kommissionens handlingsplan för att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa(3) fastställs det att åtgärder skall fastställas inom fem år efter det att fördraget trätt i kraft "för att samordna pågående straffrättsliga utredningar och rättsliga åtgärder i medlemsstaterna i syfte att undvika dubbelarbete liksom motstridiga avgöranden och därvid ta hänsyn till en bättre användning av principen om ne bis in idem".

(4) I åtgärdsprogrammet för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål(4), vilket fastställdes av rådet och kommissionen, ingår ne bis in idem-principen bland unionens omedelbara prioriteringar, särskilt vad gäller beaktandet av slutgiltiga domar i brottmål som avkunnats i en annan medlemsstat. I åtgärd 1 i programmet rekommenderas en omprövning av artiklarna 54-57 i konventionen om tillämpning av Schengenavtalet, vilka upprepar motsvarande artiklar i konventionen mellan Europeiska gemenskapernas medlemsstater om

tillämpning av principen *ne bis in idem*, undertecknad i Bryssel den 25 maj 1987, med perspektivet att principen om ömsesidigt erkännande fullt ut skall tillämpas, som dock inte har ratificerats av medlemsstaterna.

(5) I kommissionens meddelande till Europaparlamentet och rådet av den 26 juli 2002 om ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgöranden i brottmål erkänns det att tillämpning av *ne bis in idem*-principen bidrar positivt till ömsesidigt erkännande av domar och till att stärka rättssäkerheten inom unionen, vilken förutsätter förtroende för att erkända domar alltid avkunnas i enlighet med principerna om laglighet, subsidiaritet och proportionalitet.

(6) I vissa staters rättsordningar erkänns *ne bis in idem*-principen endast på nationell nivå, dvs. vertikalt, i enlighet med det förfarande i brottmål som gäller i staten i fråga. Den erkänns antingen i grundlagen eller andra rättsliga bestämmelser och grundar sig på a) artikel 14.7 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter av den 19 december 1966 och b) artikel 4 i det sjunde protokollet till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Den transnationella, horisontella tillämpningen av principen framgår av kapitel 3 artiklarna 54-67 i konventionen om tillämpning av Schengenavtalet.

(7) Tillämpningen av *ne bis in idem*-principen har hittills givit upphov till många allvarliga frågor om tolkning eller godtagande av vissa materiella bestämmelser eller mer allmänna regler (t.ex. innebörden av *idem*) på grund av att principen regleras på skilda sätt i olika internationella rättsinstrument och på grund av skillnaderna i nationell rättspraxis. Detta rambeslut syftar till att förse medlemsstaterna med gemensamma rättsregler för *ne bis in idem*-principen, så att det säkerställs att dessa regler både tolkas och praktiskt tillämpas på ett enhetligt sätt.

(8) Eftersom de ovannämnda målen för detta rambeslut inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna och de därför bättre kan uppnås på unionsnivå, kan unionen vidta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen. I enlighet med proportionalitetsprincipen går detta rambeslut inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål.

(9) När det gäller Island och Norge utgör detta rambeslut, i enlighet med avtalet mellan Europeiska unionens råd och Republiken Island och Konungariket Norge om dessa staters associering till genomförandet, tillämpningen och utvecklingen av Schengenregelverket(5), en utveckling av bestämmelser i Schengenregelverket vilka omfattas av det område som avses i artikel 1 B i rådets beslut 1999/437/EG av den 17 maj 1999 om vissa tillämpningsföreskrifter för det avtalet(6).

(10) Förenade kungariket deltar i detta rambeslut i enlighet med artikel 5 i det till Fördraget om Europeiska unionen och Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen fogade protokollet om införlivande av Schengenregelverket inom Europeiska unionens ramar och artikel 8.2 i

rådets beslut 2000/365/EG av den 29 maj 2000 om en begäran från Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland om att få delta i vissa bestämmelser i Schengenregelverket(7).

(11) Irland deltar i detta rambeslut i enlighet med artikel 5 i det till Fördraget om Europeiska unionen och Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen fogade protokollet om införlivande av Schengenregelverket inom Europeiska unionens ramar och artikel 6.2 i rådets beslut 2002/192/EG av den 28 februari 2000 om Irlands begäran om att få delta i vissa bestämmelser i Schengenregelverket(8).

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Definitioner

I detta rambeslut används följande beteckningar med de betydelser som här anges:

- a) straffbara handlingar: - handlingar som utgör brott enligt varje medlemsstats nationella lagstiftning,
- handlingar som enligt varje medlemsstats nationella lagstiftning utgör brott mot administrativa föreskrifter eller ordningsföreskrifter med påföljd i form av böter påförda av en administrativ myndighet, förutsatt att handlingarna faller under den administrativa myndighetens behörighet och att den berörda personen har möjlighet att få saken prövad i en brottmålsdomstol.
- b) dom: varje slutgiltig, fällande eller frikännande dom, eller slutgiltig dom som slutgiltigt innebär att målet läggs ner, vilken efter ett straffrättsligt förfarande har avkunnats i en medlemsstat i enlighet med medlemsstatens nationella lagstiftning av en domstol som resultat av ett brottmål, samt utanför domstol bilagda straffrättsliga tvister. Varje dom som har vunnit laga kraft enligt nationell lagstiftning skall anses vara slutgiltig.
- c) rättegångsmedlemsstat: den medlemsstat där rättegången ägde rum.
- d) litispensens: brottmål där åtal för en straffbar handling redan har väckts mot en person och anhängiggjorts vid domstol utan att dom i målet har avkunnats.
- e) idem: en andra straffbar handling som uteslutande härrör från samma, eller väsentligen samma, faktiska omständigheter oavsett dess rättsliga karaktär.

Artikel 2

Varje persons rättighet att inte åtalas eller dömas två gånger för samma straffbara handling

1. En person som till följd av att ha begått en straffbar handling har åtalats och slutgiltigt dömts i en medlemsstat i enlighet med strafflagstiftningen och det straffrättsliga förfarandet i denna stat får inte åtalas för samma handlingar i en annan medlemsstat, om han, enligt strafflagstiftningen i rättegångsmedlemsstaten, redan har frikänts eller, om en fällande dom avkunnats, har avtjänat eller avtjänar straffet eller om domen inte längre kan verkställas.

2. Det rättsliga förfarandet kan återupptas, om, enligt strafflagstiftningen och det straffrättsliga förfarandet i rättegångsmedlemsstaten, nya fakta eller omständigheter kan påvisas efter det att domen avkunnats eller om det förekommit grundläggande felaktigheter vid det föregående förfarandet, vilka kan ha påverkat utgången i målet.

Artikel 3

Litispens

Om, under den tid ett mål pågår i en medlemsstat, straffrättsligt åtal för samma straffbara handling väcks i en annan medlemsstat, skall följande förfarande tillämpas:

a) Företråde skall ges den forummedlemsstat som bäst säkerställer en korrekt rättskipning med beaktande av följande kriterier:

aa) den medlemsstat inom vars territorium den straffbara handlingen begicks,

bb) den medlemsstat i vilken gärningsmannen är medborgare eller är bosatt,

cc) den medlemsstat som offren kommer ifrån,

dd) den medlemsstat inom vilken gärningsmannen påträffats.

b) När flera medlemsstater har behörighet och möjlighet att väcka åtal i brottmål för en straffbar handling på grundval av samma faktiska omständigheter, får de behöriga myndigheterna i var och en av dessa stater efter samråd, med beaktande av kriterierna enligt a, välja den forummedlemsstat som skall ges företråde.

c) När en medlemsstats forum ges företråde, skall pågående förfaranden i övriga medlemsstater vila till dess en slutgiltig dom har avkunnats i den medlemsstat vars forum har givits företråde. Om ett förfarande har förklarats vilande i en medlemsstat, skall dess behöriga myndigheter utan dröjsmål underrätta motsvarande myndigheter i den medlemsstat vars forum har givits företråde. Om av något skäl en slutgiltig dom inte avkunnas i den medlemsstat vars forum har givits företråde, skall dess behöriga myndigheter utan dröjsmål underrätta motsvarande myndigheter i den medlemsstat som förklarade förfarandet vilande.

Artikel 4

Undantag

1. En medlemsstat får i en förklaring meddela rådets generalsekretariat och kommissionen att den inte är bunden av artikel 2.1 och 2.2 om de handlingar som den utländska domen avser utgör straffbara handlingar som bryter mot medlemsstatens säkerhet eller andra lika väsentliga intressen eller har begåtts av en offentlig tjänsteman i medlemsstaten, som därigenom har svikit sin tjänsteplikt.

2. En medlemsstat som avger en förklaring i enlighet med punkt 1 skall närmare fastställa för vilka kategorier straffbara handlingar detta undantag kan komma att tillämpas.

3. En medlemsstat får när som helst återta en förklaring om undantag enligt punkt 1. Återtagandet skall anmälas till rådets generalsekretariat och kommissionen och få verkan från och med den första dagen i påföljande månad.

4. Ett undantag som kan vara föremål för en förklaring i enlighet med punkt 1 skall inte tillämpas om den berörda medlemsstaten har begärt att den berörda personen skall åtalas för samma handlingar i den andra medlemsstaten eller utlämnas.

Artikel 5

Avräkningsprincip

Om ett nytt åtal väcks i en medlemsstat mot en person som slutgiltigt har dömts för samma handlingar i en annan medlemsstat, skall den tid för frihetsberövande som utdömts eller det bötesbelopp som erlagts i denna stat på grund av dessa handlingar frånräknas det straff som troligen kommer att utdömas. Varje annan påföljd förutom frihetsberövande, eller påföljder som utdömts inom ramen för ett administrativt förfarande, skall också avräknas i den utsträckning det är förenligt med den nationella lagstiftningen.

Artikel 6

Informationsutbyte mellan behöriga myndigheter

1. Om åtal mot en person väckts i en medlemsstat och dennas behöriga myndigheter har anledning att förmoda att åtalet rör samma handlingar för vilka personen i fråga slutgiltigt har dömts i en annan medlemsstat, skall dessa myndigheter infordra relevanta upplysningar från de behöriga myndigheterna i rättegångsmedlemsstaten.

2. De begärda upplysningarna skall lämnas så snart som möjligt med användande av alla tillgängliga tekniska hjälpmedel och beaktas för att fastställa om förfarandet skall fortsättas.

3. Varje medlemsstat skall i en förklaring meddela rådets generalsekretariat och kommissionen vilka myndigheter som har bemyndigats att infordra och översända de upplysningar som avses i punkt 1.

Artikel 7

Tillämpning av mer omfattande bestämmelser

Bestämmelserna i artiklarna 1-6 skall inte hindra att mer omfattande nationella bestämmelser om ne bis in idem-regeln tillämpas i samband med domar som har avkunnats i utlandet.

Artikel 8

Tillämpning

1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att följa bestämmelserna i detta rambeslut före den...(9).

2. Medlemsstaterna skall före den dag som avses i punkt 1 till rådets generalsekretariat och kommissionen överlämna texten till de bestämmelser genom vilka skyldigheterna enligt detta rambeslut införlivas med deras nationella lagstiftning.

3. På grundval av denna information skall kommissionen före den...förelägga Europaparlamentet och rådet en rapport om genomförandet av detta rambeslut, vid behov åtföljd av förslag till lagstiftning.

4. Rådet skall före den...utvärdera de åtgärder som medlemsstaterna har vidtagit för att följa bestämmelserna i detta rambeslut.

Artikel 9

Upphävande

Artiklarna 54-58 i Schengenkonventionen från 1990 skall upphöra att gälla när detta rambeslut träder i kraft. Om en medlemsstat före denna dag införlivar detta rambeslut enligt artikel 8.1, skall bestämmelserna i fråga upphöra att gälla för denna medlemsstat från och med den dag rambeslutet införlivas.

Artikel 10

Ikraftträdande

Detta rambeslut träder i kraft samma dag som det offentliggörs i Europeiska unionens officiella tidning.

Utfärdat i Bryssel den...

På rådets vägnar

...

Ordförande

(1) ...

(2) ...

(3) EGT C 19, 23.1.1999, s. 1.

(4) EGT C 12, 15.1.2001, s. 10.

(5) EGT L 176, 10.7.1999, s. 36.

(6) EGT L 176, 10.7.1999, s. 31.

(7) EGT L 131, 1.6.2000, s. 43.

(8) EGT L 64, 7.3.2002, s. 20.

(9) Två år efter det att detta rambeslut har trätt i kraft.

Litteraturförteckning

Offentligt tryck EU

Lagstiftning

- EGT C 316, 27.11.1995, s 1. Konvention om upprättandet av en europeisk polisbyrå (Europol).
- EGT C 316, 27.11.1995, s 49. Konventionen den 26 juli 1995 om skydd för gemenskapernas finansiella intressen.
- EGT C 195, 25.6.1997, s2. Konventionen den 26 maj 1997 om kamp mot korruption som tjänstemän i Europeiska gemenskaperna eller Europeiska unionens medlemsstater är delaktiga i.
- EGT C 340, 10.11.1997, s 93. Protokoll om införlivande av Schengenregelverket inom Europeiska unionens ramar.
- EGT L 176, 10.7.1999, s 17. Rådets beslut om fastställande av rättslig grund för samtliga bestämmelser och beslut som utgör Schengenregelverket.
- EGT L 131, 1.6.2000, s 43. Rådets beslut av den 29 maj 2000 om en begäran från förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland om att få delta i vissa bestämmelser i Schengenregelverket.
- EGT L 063, 6.3.2002, s 1. Rådets beslut om inrättande av Eurojust för att stärka kampen mot grov brottslighet.
- EGT L 064, 7.3.2002, s 20. Rådets beslut av den 28 februari 2002 om Irlands begäran om att få delta i vissa bestämmelser i Schengenregelverket.
- EUT L 196, 2.8.2003, s 45. Rådets rambeslut 2003/577/RIF av den 22 juli 2003 om verkställighet i Europeiska unionen av beslut om frysning av egendom eller bevismaterial.

Förberedande rättsakter m.m.

- EGT C 019, 23.1.1999, s 1. Handlingsplan för att på bästa sätt genomföra bestämmelserna i Amsterdamfördraget om upprättande av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa – text antagen av rådet (rättsliga och inrikes frågor) den 3 december 1998.
- EGT C 120, 1.5.1999, s 24. Förklaringar enligt Amsterdamfördraget.
- KOM (2000) 495, 28.7.2000. Meddelande från kommissionen till rådet och Europaparlamentet – Ömsesidigt erkännande av slutgiltiga avgörande i brottmål.
- EGT C 012, 15.1.2001, s 10. Åtgärdsprogram för genomförande av principen om ömsesidigt erkännande av domar i brottmål.
- KOM (2003) 75, 19.2.2003. Grönbok från Kommissionen – Rättssäkerhetsgarantier för misstänkta och tilltalade i brottmål i Europeiska unionen.
- EUT C 100, 26.4.2003, s 24. Republiken Greklands initiativ inför antagandet av rådets rambeslut om tillämpning av ne bis in idem-principen.
- KOM (2003) 291, 22.5.2003. Kommissionens meddelande till rådet och Europaparlamentet – Halvårsuppdatering av resultattavlan för framsteg i skapandet av ett område med frihet, säkerhet och rättvisa i Europeiska unionen (första halvåret 2003).
- CONV 850/03, 18.7.2003 Utkast till fördrag om upprättande av en konstitution för Europa.
- A5-0275/2003. Europaparlamentets yttrande av den 2 september 2003.

EG-domstolens yttrande 2/94 av den 28 mars 1996 (plenum).

Europeiska rådet i Tammerfors 15-16 oktober 1999. Ordförandeskapets slutsatser. http://europa.eu.int/council/off/conclu/oct99/oct99_sv.htm

Övriga konventioner

Den europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Den europeiska konventionen den 28 maj 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar. ETS 070.

Den europeiska konventionen den 15 maj 1972 om överförande av lagföring i brottmål. ETS 073.

Konventionen den 25 maj 1987 mellan Europeiska gemenskapernas medlemsstater om förbud mot dubbel lagföring.

Konventionen den 19 juni 1990 om tillämpning av Schengenavtalet den 14 juni 1985.

Offentligt tryck Sverige

Proposition 1997/98:42 Schengensamarbetet.

Proposition 1972:98 Förslag till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, m.m.

SOU 2002:98 Internationella brott och svensk jurisdiktion.

Böcker

Bernitz Ulf, Kjellgren Anders, *Europarättens grunder*, Norstedts Juridik, 1999, Stockholm.

Craig Paul, de Búrca Gráinne, *EU Law text, cases and materials*, uppl. 3, Oxford University press, Oxford, 2003.

Ekelöf Per Olof, Bylund Torleif, Boman Robert, *Rättegång*, tredje häftet, uppl. 6, Norstedts juridik, 1994.

Gärde Natanael, *Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande: med kommentar*, Norstedt, Stockholm, 1949.

Larsson Sven, *Studier rörande partshandlingar*, Uppsala, 1970.

McDermott Paul A, *Res Judicata and double jeopardy*, Butterworth's, Dublin, 1999.

Olivecrona Karl, *Rättegången i brottmål enligt RB*, uppl. 2, 1961.

Påle Karin, *Villkor för utlämning*, Iustus, Uppsala, 2003.

Welamson Lars, *Om brottmålsdomens rättskraft*, Stockholm 1949.

Artiklar

Asp Petter, Europadomstolen i tredje pelaren, *Europarättslig tidskrift*, 2003, nr 3, s .

Due Ole, EF-domstolens rättspraxis som integrationsfremmende faktor, *Juridisk Tidskrift*, 1991-92, s 407ff.

Leidenmühler Franz, The incorporation of the Schengen Acquis into the framework of the EU by example of the ne bis in idem-principle, *European Legal forum*, 2002, v. 5, Sept/Oct, p 253-257.

Wagner Eckart, The integration of Schengen into the framework of the EU, *Legal issues of European Integration*, 98-2 s 1-60.

Van den Wyngaert Christine, Stessens Guy, The International non bis in idem Principle: Resolving some of the unanswered questions, *International and Comparative Law Quarterly*, 1999, vol. 48, s 779-804.

Öberg, Ulf, Tre lösa trådar: mer om förarbeten, statens processföring vid EG-domstolen och det gemenskapsrättsliga uppenbarhetsrekvisitet, *Svensk Juristtidning*, 2003, häfte 4, s 505-520.

Övrigt material

European Convention on the international validity of criminal judgments, ETS no. 070, explanatory report.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/070.htm>

European Convention on the transfer of proceeding in criminal matters, ETS no. 073, explanatory report.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/073.htm>

Justice, EU co-operation in criminal matters: Response to Specific proposals. February 2001.

<http://www.justice.org.uk/images/pdfs/matters.PDF>

Justice, Draft Framework Decision on the rights of the individual in criminal proceedings involving international judicial co-operation. A Justice proposal. January 2002.

<http://www.justice.org.uk/images/pdfs/individualrights.pdf>

Justice, Implementing the ne bis in idem principle in EU. May 2003.
<http://www.justice.org.uk/images/pdfs/nebisinidem.pdf>

Law Commission, the. Double jeopardy and prosecution appeals. Law com
no 276. www.lawcom.gov.uk/files/lc267.pdf

Rättsfallsförteckning

EG-domstolens rättsfall

29/69, Stauder mot Staden Ulm (1969).

4/73 Nold mot Kommissionen (1974).

C-187/01 brottmål mot Hüseyin Gözütok (2003).

C-385/01 brottmål mot Klaus Brügge (2003).

Förenade målen C-187/01 Gözütok och C-385/01 Brügge. Förslag till avgörande av generaladvokat Ruiz-Jarabo Colomer 19 september 2002.

Engelskt rättsfall

Connelly v. DPP (1964) A.C. 1254.

Europadomstolens rättsfall

Oliveira mot Schweiz, 30 juli 1998, Reports of judgments and decisions 1998-V.

Gradinger mot Österrike, dom den 23 oktober 1995, serie A, nr 328-C.